

3.1 De Belgische economie vertraagde minder sterk dan die van het eurogebied

De bedrijvigheid vertraagde slechts licht, al nam het vertrouwen van de economische actoren sterk af

In België bedroeg de bbp-groei naar volume in 2019 1,4 %, tegen 1,5 % in 2018. Dat de bedrijvigheid verder aantrok, ondanks de onzekere economische omgeving, betekent dat de sinds 2013 aan de gang zijnde expansiefase aanhield. Hoewel de Belgische economie in diverse opzichten de gevolgen heeft ondervonden van de verslechtering van

de internationale conjunctuur, is de verzwakking er gematigder uitgevallen dan in het eurogebied als geheel en dan in de buurlanden.

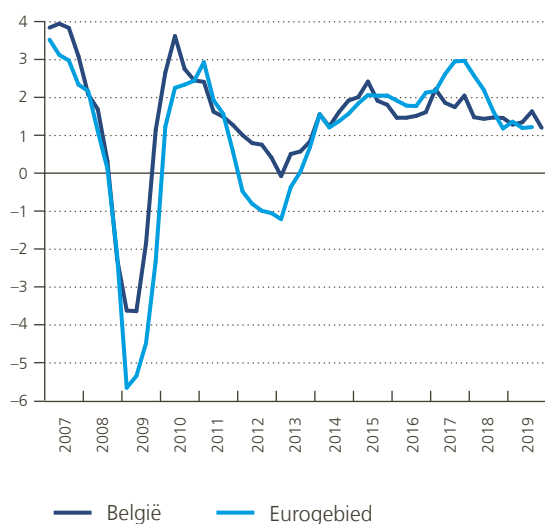
Die relatieve veerkracht contrasteert met de sinds begin 2018 opgetekende en gedurende het grootste deel van 2019 aanhoudende verzwakking van de indicator van het economisch vertrouwen. Deze beweging spoorde met de ontwikkelingen in het eurogebied en, in het bijzonder, in sommige buurlanden. In België gaven zowel de consumenten als

Grafiek 22

De bbp-groei bleek in België veerkrachtig, in tegenstelling tot het economisch vertrouwen

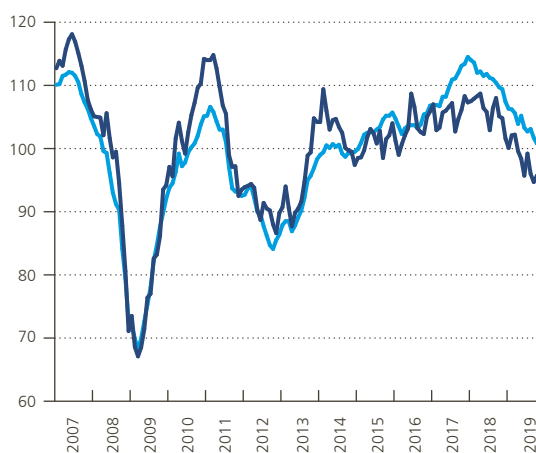
Bbp-groei naar volume

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Indicator van het economisch vertrouwen¹

(seizoengezuiverde maandindexcijfers, gemiddelde 1990-2018 = 100)

Bronnen: EC, Eurostat, INR.

¹ De indicator wordt samengesteld op basis van enquêtes bij de ondernemingen (verwerkende nijverheid, diensten aan ondernemingen, handel en bouwrijverheid) en bij de consumenten.

de ondernemingen blij van een toenemend gevoel van onzekerheid. Volgens de enquêtes van de Bank begon het vertrouwen vanaf oktober voor beide groepen echter te verstevigen; aan het einde van het jaar waren de consumenten evenwel opnieuw pessimistischer gestemd.

Dat de algemene synthetische conjunctuurindicator van de Bank tijdens het afgelopen jaar daalde, had grotendeels te maken met de verwerkende nijverheid, die erop achteruitging in het kielzog van de forse verzwakking van de industriële bedrijvigheid in Europa. In het vierde kwartaal van 2019 herstelde de synthetische indicator van de verwerkende nijverheid zich evenwel. De synthetische indicatoren met betrekking tot de dienstverlening aan bedrijven en de handel, die

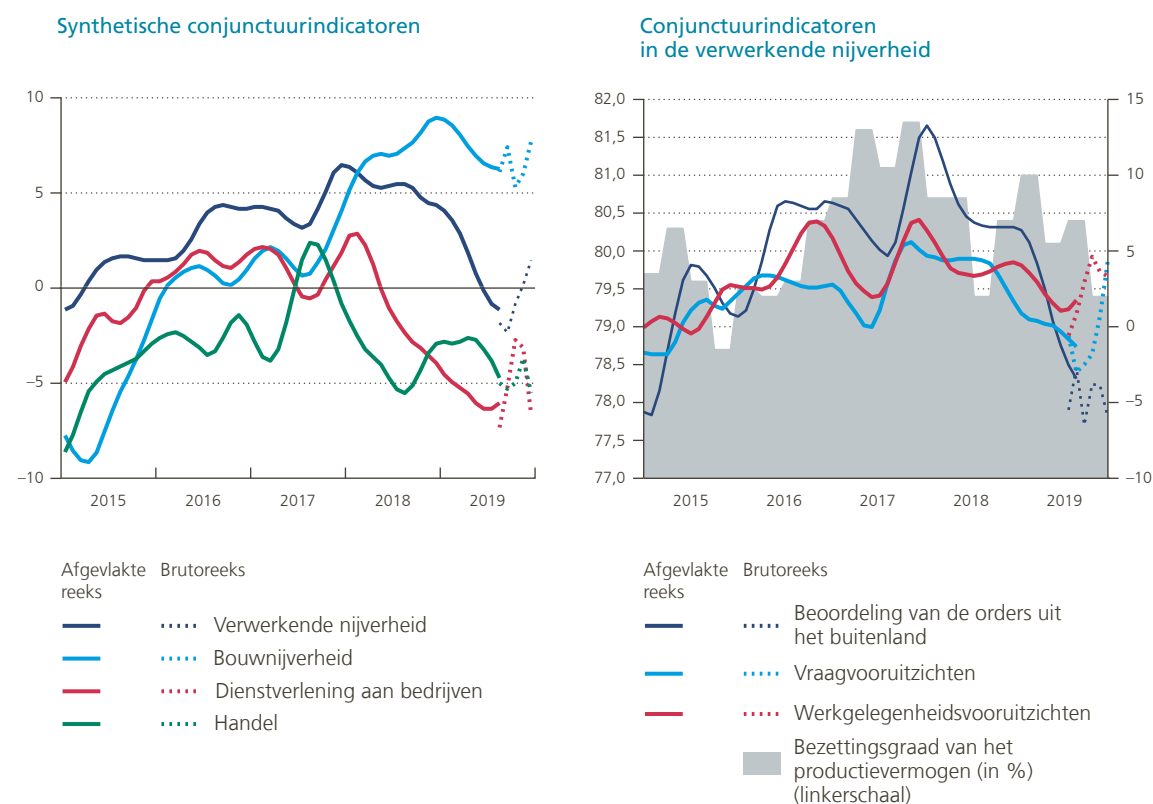
in 2018 fel waren gedaald, liepen vervolgens ietwat minder sterk terug. De ondernemingen uit de bouw- en nijverheid maakten in 2018 dan weer gewag van een sterke verbetering van de conjunctuur, die in 2019 meestal boven haar historisch gemiddelde bleef.

In de verwerkende nijverheid verslechterde vooral de beoordeling van de orders – voornamelijk de orders uit het buitenland –, terwijl de vraag- en werkgelegenheidsvooruitzichten er minder sterk op achteruitgingen. Ook de bezettingsgraad van het productievermogen, die wordt gemeten aan de hand van driemaandelijkse enquêtes bij de ondernemingen, nam in 2018 en 2019 licht af; desondanks bleef hij in de buurt van zijn historisch gemiddelde van 79 %.

Grafiek 23

De verslechtering van de internationale conjunctuur tastte het vertrouwen van de Belgische bedrijfsleiders aan

(seizoengezuiverde gegevens; saldo van de antwoorden op de enquêtes van de Bank; op basis van het gemiddelde over de periode 1995-2019 genormaliseerde resultaten, tenzij anders vermeld)

Bron: NBB.

Anders dan in andere landen liep de industriële activiteit in België niet terug

Terwijl de conjunctuurindicatoren in België in ongeveer dezelfde mate daalden als die in het eurogebied en in de buurlanden, vertraagde de bedrijvigheid er minder sterk. Dat de verslechtering minder erg was, blijkt vooral in de industrie. Over de eerste drie kwartalen van 2019 groeide de toegevoegde waarde van die bedrijfstak in ons land met 0,4 % ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar, terwijl ze in de drie voornaamste buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Nederland) met gemiddeld 2,2 % daalde. Zo leverde de verwerkende nijverheid in België een zeer licht positieve bijdrage tot de groei van het bbp, terwijl ze in die drie andere landen negatief was

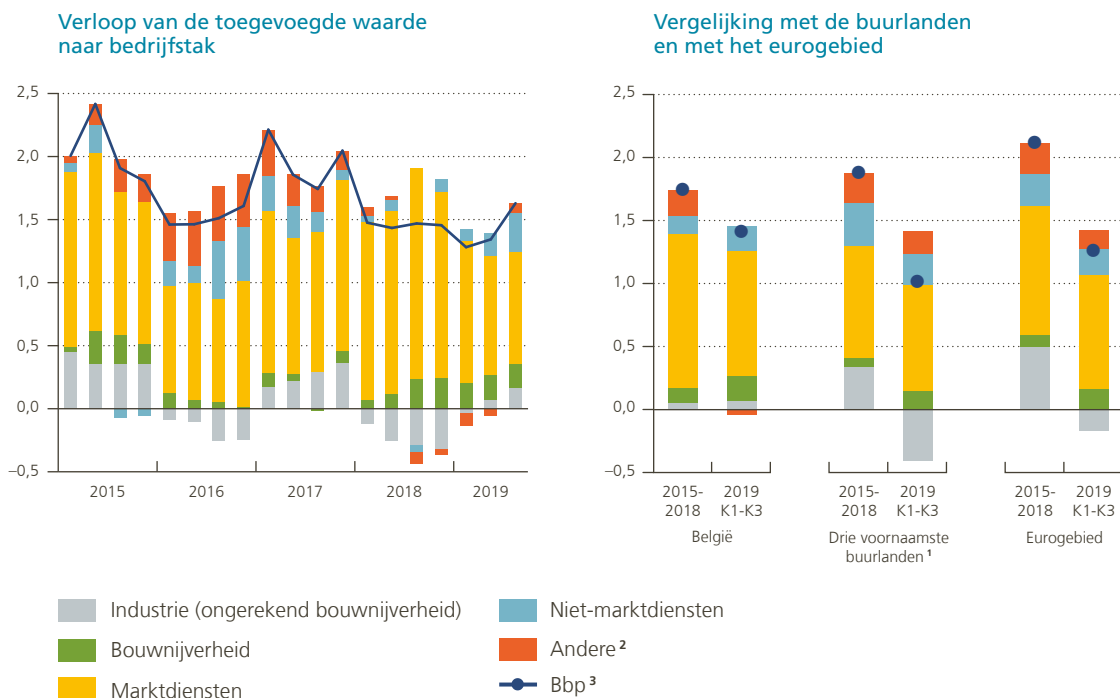
ten belope van gemiddeld 0,4 procentpunt. Van die buurlanden werd Duitsland het zwaarst getroffen.

De Belgische industrie bleek in 2019 relatief veerkrachtig nadat ze van 2015 tot 2018 een zwak herstel had laten optekenen. Dat cyclisch profiel, minder uitgesproken dan in de buurlanden, heeft deels te maken met de structuur van de industrie. In belangrijke segmenten – zoals de chemische en de farmaceutische nijverheid, die samen een vierde van de industriële toegevoegde waarde in België uitmaken en die conjunctureel minder volatiel zijn dan de bbp-groei van het eurogebied – bleef de activiteit in de loop van het jaar immers krachtig groeien. Andere branches, daarentegen, zoals de vervaardiging van machines en uitrusting, die sterker gecorreleerd zijn met de internationale conjunctuur,

Grafiek 24

De expansie van de diensten en de bouwnijverheid ondersteunde de zwakke groei van de toegevoegde waarde in de industrie

(bijdragen in procentpunt tot de verandering op jaarbasis van het bbp naar volume, tenzij anders vermeld; voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bronnen: Eurostat, INR, NBB.

1 Gewogen gemiddelde van Duitsland, Frankrijk en Nederland.

2 Met name de bedrijfstak 'landbouw, bosbouw en visserij' en de productgebonden belastingen ongerekend subsidies.

3 Veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar.

hebben een geringer aandeel in de toegevoegde waarde van België.

Bovendien maakt de industrie slechts ongeveer 14 % van het Belgisch bbp uit; in het eurogebied is dat 18 % en in Duitsland 23 %. Ook daardoor blijft haar bijdrage aan de conjunctuurschommelingen van de hele economie in ons land beperkt. In Nederland heeft de industrie eenzelfde gewicht als in België, en in Frankrijk ligt het iets lager (12 %).

Hoewel de bouwnijverheid in België minder dan 5 % van de bedrijvigheid uitmaakt, leverde ze tijdens de eerste drie kwartalen van 2019 een aanzienlijke bijdrage tot de bbp-groei. Die bijdrage was omvangrijker dan tijdens de vier voorgaande jaren en iets groter dan in de beschouwde referentiegebieden. De lagerenteomgeving en de voorkeur van de beleggers voor vastgoed bleven de bedrijvigheid in de bouwnijverheid immers stimuleren, zodat ze met 4,3 % toenam.

De groei van de toegevoegde waarde van de marktdiensten vertraagde enigszins; de stijging op jaarbasis liep terug tot 2 % over de eerste drie kwartalen van 2019. Als gevolg van die toch robuust gebleven groei en het groot belang van die diensten in de economie (50 % bbp), droeg deze bedrijfstak opnieuw het meest bij tot de bbp-groei. Naast de vastgoedgerelateerde dienstverlening, die de krachtige ontwikkeling van de bouwnijverheid volgde, bleken sommige, vooral op ondernemingen gerichte diensten (bijvoorbeeld de IT- of de administratieve en ondersteunende diensten) dynamisch, terwijl de toegevoegde waarde van de veeleer op consumenten afgestemde diensten, zoals de handel en de horeca, in ongeveer dezelfde mate groeide als het bbp.

In de niet-marktdiensten steeg de toegevoegde waarde over de eerste drie kwartalen van 2019 dan weer met 0,9 %. Hoewel dat een lichte opleving is ten opzichte van de voorgaande jaren, blijft de groei er lager dan in de buurlanden.

3.2 De binnenlandse vraag bleef in België de belangrijkste groeimotor

Net als het jaar voordien remde de verzwakking van de buitenlandse markten in 2019 de ontwikkeling van de Belgische uitvoer af. Aangezien de invoer iets sterker groeide, leverde de buitenlandse handel een licht negatieve bijdrage tot de bbp-groei (–0,1 procentpunt). Ook de voorraadwijzigingen matigden de groei van het bbp, met 0,2 procentpunt.

De economie werd derhalve ondersteund door de binnenlandse vraag, die op haar beurt voornamelijk

gestimuleerd werd door de investeringen van de gezinnen en, in mindere mate, de ondernemingen. Wat de overheidsuitgaven betreft, liepen de investeringen in 2019 enigszins terug, na een krachtige opleving tijdens het jaar voordien in verband met de piek in de electorale cyclus op lokaal niveau en met grotere wegeninfrastructuurwerken op gewestelijk niveau. De groei van de overheidsconsumptie trok daarentegen aan, van 0,9% in 2018 tot 1,8% in 2019, omdat de toename van de uitgaven voor gezondheidszorg

Tabel 2

Bbp en voornaamste bestedingscategorieën

(voor kalenderinvloeden gezuiverde volumegegevens; veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	2019 r
Particuliere consumptie	1,6	1,9	1,8	1,5	1,1
Overheidsconsumptie	0,3	0,4	0,3	0,9	1,8
Bruto-investeringen in vaste activa	3,7	3,8	1,3	4,0	3,1
Woningen	–0,1	2,4	0,1	1,0	5,9
Ondernemingen	5,5	5,0	1,6	3,9	3,0
<i>p.m. Ongerekend specifieke transacties¹</i>	5,5	5,7	4,8	3,9	3,0
Overheid	1,0	–0,7	1,1	10,6	–2,2
<i>p.m. Finale binnenlandse bestedingen²</i>	1,8	2,0	1,3	1,9	1,8
Voorraadwijziging ³	0,4	0,2	–0,1	0,3	–0,2
Netto-uitvoer van goederen en diensten ³	–0,1	–0,7	0,7	–0,7	–0,1
Uitvoer van goederen en diensten ¹	3,7	6,5	5,3	1,2	0,9
Invoer van goederen en diensten ¹	3,9	7,5	4,4	2,1	1,1
Bbp	2,0	1,5	2,0	1,5	1,4
<i>p.m. Nominaal bbp (in € miljard)</i>	<i>416,7</i>	<i>430,4</i>	<i>446,4</i>	<i>459,8</i>	<i>472,7</i>

Bronnen: INR, NBB.

¹ De afgelopen jaren hebben omvangrijke specifieke transacties (bijvoorbeeld sommige investeringen in het buitenland of de herstructurering van de activiteiten van een multinational), die nauwelijks een effect hadden op de economische bedrijvigheid in België, tot een sterkere volatiliteit geleid van sommige componenten van het bbp.

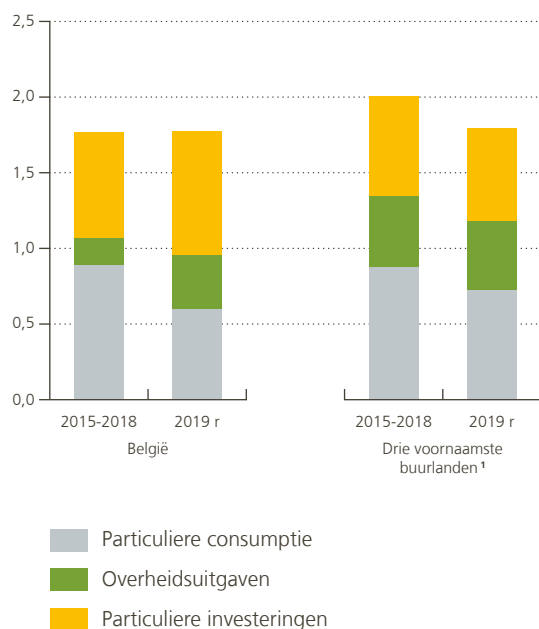
² Ongerekend de voorraadwijziging.

³ Bijdragen tot de verandering van het bbp t.o.v. het voorgaande jaar, in procentpunt.

Grafiek 25

De particuliere investeringen hebben de binnenlandse vraag stevig geschaagd

(bijdragen aan de groei op jaarbasis naar volume van de binnenlandse vraag ongerekend voorraden, in procentpunt)

Bronnen: Eurostat, INR, NBB.

¹ Gewogen gemiddelde van Duitsland, Frankrijk en Nederland.

niet meer in dezelfde mate werd beheerst als tijdens de voorgaande jaren. De particuliere consumptie, van haar kant, bleef vertragen.

De binnenlandse vraag is niet alleen in België de groeimotor; ze is dat ook in de drie belangrijkste buurlanden en in het eurogebied. België onderscheidt zich evenwel door de dynamiek van de particuliere investeringen en de gematigde groei van de particuliere consumptie.

De uitvoer vertraagde tegen de achtergrond van een zwakke buitenlandse vraag

België bleef niet gespaard van de conjunctuurverzwakking in de wereld en in Europa, die de internationale handel beïnvloedde. De buitenlandse vraag had bijgevolg een zware impact op de Belgische economie. De groei van het Belgisch uitvoervolume van goederen en diensten, die het jaar voordien reeds fors was vertraagd, ging er in 2019 verder op achteruit, tot 0,9%, wat verband hield met de verzwakking van onze buitenlandse afzetmarkten.

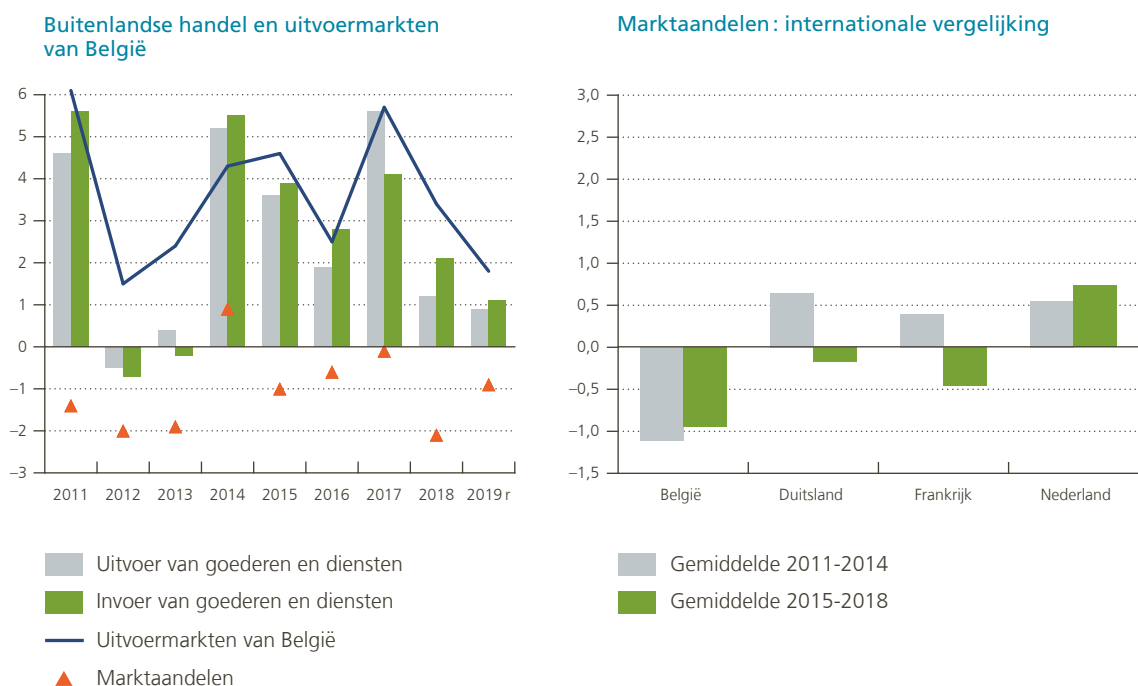
Net als in 2018 bleef de uitvoergroei achter bij de – nochtans vertraagde – groei van de markten.

Grafiek 26

De vertraging van de buitenlandse vraag en het verlies van marktaandeel remden de uitvoer af ^{1,2}

(veranderingspercentages op jaarbasis, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde volumegegevens)

Bronnen: ECB, INR, NBB.

1 De uitvoermarkten worden bepaald op basis van de laatst beschikbare ramingen van de invoervraag bij de handelspartners.

2 De gegevens van de Belgische in- en uitvoer in 2016 en 2017 werden gecorrigeerd voor de effecten van de reorganisatie van de activiteiten van een onderneming uit de farmaceutische nijverheid.

Het verlies aan marktaandeel wordt op iets minder dan 1 % geraamd. Aldus lijken de matige resultaten van de Belgische economie in het buitenland te blijven duren, aangezien in de periode 2015-2018 verliezen van gemiddeld ongeveer 0,9 % werden opgetekend. De verliezen zijn weliswaar ietwat kleiner dan tijdens de periode ervoor, maar ze blijven veel groter dan in de buurlanden.

Er is echter enige voorzichtigheid geboden bij het internationaal vergelijken van de bruto in- en uitvoerstromen, aangezien het werkelijk verband ervan met de creatie van toegevoegde waarde en werkgelegenheid in de beschouwde economie beïnvloed kan zijn door de omvang van de internationale waardeketens of door bewegingen in verband met optimalisaties – bijvoorbeeld op fiscaal vlak – binnen multinationale ondernemingen. Voor zover die bewegingen konden worden onderscheiden, werden ze ten behoeve van de analyse van de marktaandeel

en de vergelijking met de drie voornaamste buurlanden, uit de gegevens voor België geweerd. Het gaat voornamelijk om de reorganisatie van de activiteiten van een onderneming uit de farmaceutische sector, waardoor de gegevens voor 2016 en 2017 werden beïnvloed. Bij gebrek aan informatie kunnen de gegevens van de andere landen, waar eventueel gelijklopende bewegingen plaatsvinden, echter niet worden gecorrigeerd.

Een en ander neemt niet weg dat de aldus berekende Belgische uitvoer van goederen en diensten over de periode 2015-2018 naar volume met gemiddeld 3,1 % op jaarbasis toenam, tegen 3,8 % voor de drie voornaamste buurlanden samen. Dat negatief groeiverschil ten opzichte van de drie buurlanden vloeit, voor de belangrijkste uitvoercategorieën, voort uit het feit dat de verkoop, aan het buitenland, van 'machines en transportmiddelen' en fabricaten – met name staal- en glasproducten en

bouw materiaal – alsook van reis- en vervoerdiensten minder dynamisch was. Omgekeerd hielpen de ‘chemische producten en aanverwante producten’, waar ook de farmaceutische producten toe behoren, dat verschil verkleinen doordat de verkoop ervan sneller toenam en ze een groot gewicht hebben in de totale Belgische uitvoer.

Een ruimere analyse, veeleer dan een loutere vergelijking met de drie voornaamste buurlanden, wijst voor de periode 2015-2018 op een krachtige mondiale vraag naar chemische en farmaceutische producten en naar machines en transportmiddelen. Wat de chemische en farmaceutische producten betreft, kon België daar profijt van trekken aangezien ons land erin gespecialiseerd is en de verkoop ervan in het buitenland sneller groeide dan de vraag ernaar. Dat was niet het geval voor de machines en transportmiddelen: de Belgische verkoop groeide trager dan de markt, en bovendien hebben die producten ook een kleiner gewicht in de Belgische uitvoer dan in de wereldhandel.

De uitvoer naar volume groeide minder sterk dan gemiddeld in de buurlanden

Aangezien de productie van de uitvoer heel wat geïmporteerde goederen en diensten vergt, sorteerte de vertraging ervan een groot overloopeffect op de ontwikkeling van de invoer. In 2019 groeide de invoer naar volume nog met 1,1 %, tegen 2,1 % het jaar voordien. Uiteindelijk had de aanzienlijke verzwakking van de buitenlandse handel dus slechts een beperkte netto-impact op het bbp-verloop.

De bedrijfsinvesteringen bleven aanhoudend groeien

De aanzienlijke verzwakking van de buitenlandse vraag en het klimaat van grote onzekerheid lijken de bedrijfsinvesteringen in 2019 slechts matig te hebben beïnvloed. Ze namen met 3,0 % toe, zodat ze sterker bleven groeien dan het bbp. De investeringen waren de laatste jaren dynamisch in de marktdiensten, terwijl ze het in de verwerkende nijverheid na enkele jaren jaren van achteruitgang, opnieuw beter deden. Sinds 2016 namen de aankopen van machines en uitrusting en van informaticamateriaal

zeer sterk toe; die beide investeringscategorieën trokken geleidelijk aan nadat ze waren getroffen door de financiële crisis en de grote recessie van 2008-2009.

Dat de bedrijfsinvesteringen in hoge mate bijgedragen hebben tot de bbp-groei in België, is het gevolg van het gecombineerd effect van het feit dat ze traditioneel zeer belangrijk zijn – een structureel kenmerk van de economie – en van hun recente dynamiek. Zo maakten de investeringen van de Belgische ondernemingen tijdens de laatste vier beschikbare kwartalen (van het derde kwartaal van 2018 tot het tweede kwartaal van 2019) nagenoeg 16 % van het bbp uit, wat een hoge plaats oplevert in de rangschikking van de eurolanden. Historisch beschouwd, is het investeringsniveau in België overigens steeds vrij hoog geweest.

Bovendien zijn de bedrijfsinvesteringen, gemiddeld beschouwd, recentelijk krachtiger toegenomen dan het bbp. De investeringsquote van de Belgische

ondernemingen is bijgevolg geleidelijk verstevigd, van 14,6 % in 2010 tot 16,4 % in 2019.

Tijdens die periode werden de bedrijfsinvesteringen, behalve door de algemeen sterkere bedrijvigheid, ondersteund door de lage kosten voor externe financiering en door een verbeterd intern financieringsvermogen.

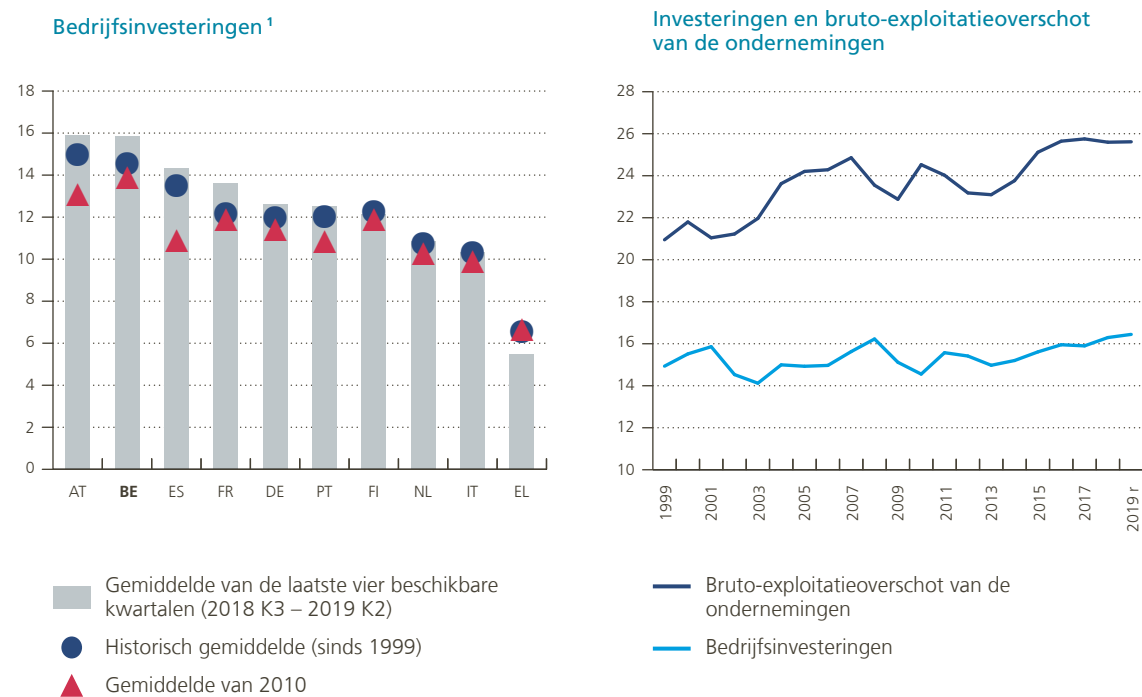
In 2019 bleven de financieringskosten van de ondernemingen vrij gering. Slechts een klein aantal van de via de enquêtes bevroagde ondernemingen vermeldde de financiële beperking als een factor die de productie tijdens het lopende jaar belemmerde.

De door de activiteit van de ondernemingen gegenereerde inkomsten trokken tot in 2016 sneller aan dan het bbp, en stabiliseerden zich nadien op een hoog niveau. In 2019 nam het

Grafiek 27

Het historisch beschouwd nochtans reeds groot aandeel van de bedrijfsinvesteringen in het Belgisch bbp is recentelijk nog gestegen

(in % bbp)

Bronnen: Eurostat, INR, NBB.

1 In de internationale vergelijking worden de investeringen van de zelfstandigen niet in aanmerking genomen.

Tabel 3

Determinanten van het bruto-exploitatietoerschoot van de ondernemingen¹, tegen lopende prijzen

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	2019 r
Bruto-exploitatietoerschoot per verkochte eenheid²	4,6	0,4	0,8	0,6	1,5
Verkoopprijs per eenheid	-2,4	-0,4	2,1	2,3	0,9
Op de binnenlandse markt	0,6	1,1	2,1	2,0	1,2
Bij de uitvoer	-2,8	-1,1	2,2	2,1	0,7
Kosten per verkochte eenheid	-3,7	-0,6	2,4	2,6	0,8
Ingevoerde goederen en diensten	-3,8	-1,7	2,8	3,2	0,5
Kosten van binnenlandse oorsprong per geproduceerde eenheid ^{2,3}	-1,3	1,3	1,2	1,4	1,7
waarvan:					
Loonkosten per eenheid product ⁴	-1,8	0,2	1,4	1,7	2,2
Netto indirecte belastingen per eenheid product	-0,7	6,6	1,8	2,1	0,0
Eindverkoop tegen vaste prijzen	4,5	5,1	3,3	1,8	1,4
Bruto-exploitatietoerschoot van de vennootschappen	9,3	5,4	4,2	2,4	2,9

Bronnen: INR, NBB.

1 Private bedrijven en overheidsbedrijven.

2 Met inbegrip van de voorraadwijziging.

3 Deze post omvat, naast de lonen, de indirecte belastingen min de subsidies, en het bruto gemengd inkomen van de zelfstandigen.

4 De loonkosten per eenheid product worden hier uitgedrukt per eenheid toegevoegde waarde van de bedrijvensector; ze zijn niet gezuiverd voor kalenderinvloeden.

bruto-exploitatietoerschoot met 2,9 % toe, dat is ongeveer evenveel als de nominale bbp-groei en meer dan de stijging, met 2,4 %, in 2018. Het verkoopvolume ging er weliswaar minder sterk op vooruit dan tijdens de voorgaande jaren – dat kwam vooral door de vertraging van de uitvoer –, maar dat effect werd ruimschoots gecompenseerd door de verbreding van de marge per verkochte eenheid, vooral omdat de verkoopprijzen per eenheid product minder sterk daalden dan de kosten per verkochte eenheid. De kosten van ingevoerde goederen en diensten stegen in 2019, op jaarbasis, immers met slechts 0,5 %, tegen 3,2 % het jaar voordien. Die vertraging is in de eerste plaats toe te schrijven aan het verloop van de energieprijzen. De kosten van binnenlandse oorsprong, van hun kant, gingen in de loop van het jaar licht sneller stijgen onder impuls van de loonkosten. Die toename werd afgezwakt door de stabiliteit van de netto indirecte belastingen per eenheid product, in het bijzonder de inkomsten uit de belasting over de toegevoegde waarde en de accijnzen.

Krachtige opleving van de investeringen in woningen

Niet alleen de bedrijfsinvesteringen, maar ook de investeringen in woningen namen in 2019 fors toe, met 5,9 %. Dat herstel was echter nog niet voldoende om terug te keren naar het niveau van vóór de economische en financiële crisis van 2008. Het werd gestimuleerd door de aanzienlijke toename, in 2019, van de koopkracht van de gezinnen, in combinatie met de aanhoudend lage hypothecaire rente, die (toekomstige) eigenaars ertoe aanzet te investeren in de bouw of de renovatie van hun woning. Aangezien tal van financiële activa weinig rendement opleveren, hebben steeds meer investeerders zich, in hun zoektocht naar hogere rendementen, op de markt van nieuwbouwwoningen gericht. Bovendien heeft de aankondiging, eind september, dat de Vlaamse woonbonus – een belastingvermindering gedurende de looptijd van een hypothecaire lening – vanaf januari 2020 zou verdwijnen, de investeringen van de gezinnen in het vierde kwartaal van 2019 wellicht enigszins verhoogd.

Het aanbod van woningen en de effecten ervan op de vastgoedmarkt

Net als in tal van andere Europese landen zijn de vastgoedprijzen in België de afgelopen decennia fors gestegen. Die vrijwel onafgebroken tendens bleek zeer krachtig tijdens het eerste decennium van de jaren 2000. Zo zijn de prijzen sinds medio jaren tachtig, toen ze een historisch dieptepunt bereikten, in reële termen meer dan verdrievoudigd. Sinds er betrouwbare gegevens bestaan, zijn er slechts twee periodes opgetekend waarin de prijzen daalden: de eerste in de eerste helft van de jaren tachtig en de tweede, die zeer kortstondig en beperkt qua omvang was, ten tijde van de economische en financiële crisis van 2008-2009.

De prijs van een goed wordt doorgaans bepaald door de wet van vraag en aanbod. De vraag en het aanbod kunnen echter door diverse factoren (opwaarts of neerwaarts) worden beïnvloed. Dat geldt ook voor de woningmarkt. Uit voorgaande analyses¹ is gebleken dat de vraag naar woningen de afgelopen decennia grotendeels werd bepaald door het verloop van tal van factoren. Ze werd onder meer gestimuleerd door een vlottere toegang tot hypothecair krediet, die toe te schrijven was aan zowel de stijging van het beschikbaar inkomen van de particulieren als de daling van de hypothecaire rentes. Bovendien bevorderde het fiscaal kader doorgaans de vraag naar hypothecaire kredieten en de aankoop van woningen, tot wanneer de gewesten vanaf 2015 maatregelen namen in het kader van de bevoegdheden inzake belastingvermindering voor specifieke uitgaven voor huisvesting die hun als gevolg van de zesde staatshervorming waren toegekend. Ten slotte deed de bevolkingsgroei, samen met een geleidelijke daling van de gemiddelde gezinsgrootte, de behoefte aan woningen toenemen.

Aan de aanbodzijde ligt de geraamde waarde van de prijselasticiteit op lange termijn, dat is de mate waarin het aanbod reageert op prijsveranderingen, in België vrij laag. Volgens een raming van de OESO voor de periode 1980-2017, zou die elasticiteit amper 0,46 bedragen, wat betekent dat een stijging van de vastgoedprijzen met 1 % de investeringen in woningen gemiddeld met slechts 0,46 % zou doen toenemen. Ter vergelijking: de prijselasticiteit van het woningaanbod ligt in de VS en in Zweden respectievelijk zes- en viermaal hoger.² Een geringe prijselasticiteit van het aanbod impliceert dat vraagschokken voornamelijk leiden tot prijsaanpassingen en slechts in mindere mate tot schommelingen in de bedrijvigheid.

Het aanpassingsvermogen van het woningaanbod kan door twee soorten van beperkingen worden verminderd. Om te beginnen, zijn er fysieke grenzen aan de hoeveelheid ontwikkelbare gronden die voor nieuwbouw kunnen worden aangewend; de schaarste aan bouwgrond speelt daarbij een belangrijke rol. In dat verband blijkt België – samen met Nederland – het OESO-land te zijn met de grootste schaarste aan potentieel ontwikkelbare gronden. In 2015 was 11 % van de ontwikkelbare gronden immers reeds bebouwd, waardoor België ver boven het gemiddelde van het eurogebied (3 %) of van de OESO (0,9 %) uitkwam. Dat is uiteraard toe te schrijven aan de bijzonder hoge

¹ Zie Warisse Ch. (2017), 'Analyse van het verloop van de woningprijzen: is de Belgische markt overgewaardeerd?', NBB, *Economisch Tijdschrift*, juni, 61-78.

² Zie Reusens P. en Ch. Warisse (2018), 'Woningprijzen en economische groei in België', NBB, *Economisch Tijdschrift*, december, 85-111.

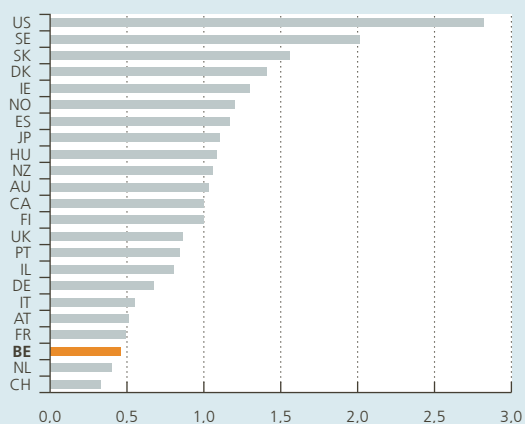

bevolkingsdichtheid in ons land. Die dichtheid is evenwel negatief gecorreleerd met de prijselasticiteit van het woningaanbod: dichtbevolkte landen hebben het immers moeilijker om het vastgoedaanbod te verruimen op het ogenblik dat de vraag toeneemt.

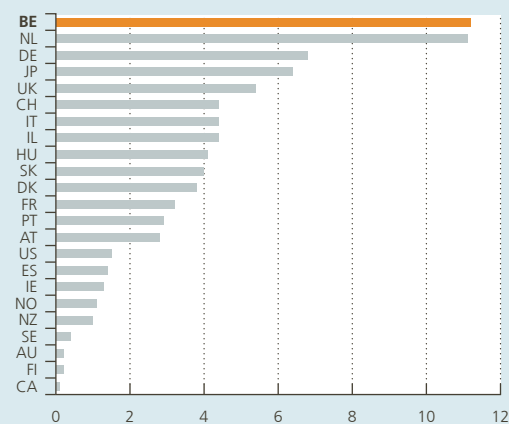
Voorts kan een té rigide of slecht gecoördineerde regelgeving, onder meer inzake bodemgebruik en -bezetting, de mogelijkheden beperken om nieuwe woningen te bouwen of de bestaande bebouwing uit te breiden, zodat de bouwnijverheid niet passend kan reageren op een toename van de vraag. Uit empirisch onderzoek blijkt dat de prijselasticiteit van het woningaanbod negatief gecorreleerd is met de tijd die nodig is om een bouwvergunning te verkrijgen¹. In landen waar doorgaans langer moet worden gewacht, wat in België veeleer het geval lijkt te zijn, reageert het vastgoedaanbod minder krachtig en/of trager op vraagschommelingen. Of de regelgeving inzake bodemgebruik en -bezetting rigide is, kan evenwel uiteraard niet alleen op basis van die statistiek worden nagegaan. In dat verband valt bovendien op te merken dat de ter zake bevoegde gewesten die regelgeving de afgelopen jaren hebben willen versoepelen en vereenvoudigen, zoals blijkt uit de hervorming van de Waalse 'Code du Développement Territorial' in 2017 of die van het Brussels 'Wetboek van Ruimtelijke Ordening' in 2018.

De prijselasticiteit van het woningaanbod is in België vrij gering

Prijselasticiteit op lange termijn van het woningaanbod

Aandeel van de bebouwde gronden
(in % van de totale ontwikkelbare oppervlakte)

Bron: OESO.

De meeste statistieken wijzen niettemin op een recente stijging van het woningaanbod in België. De toename van het aantal woningen trok vanaf 2016 immers aan, en in 2018 was ze opnieuw vergelijkbaar met de zeer uitgesproken groeitempo's van de jaren negentig. Door een zeer sterke toename van de toekenning van bouwvergunningen, begonnen de investeringen in woongebouwen – hoofdzakelijk

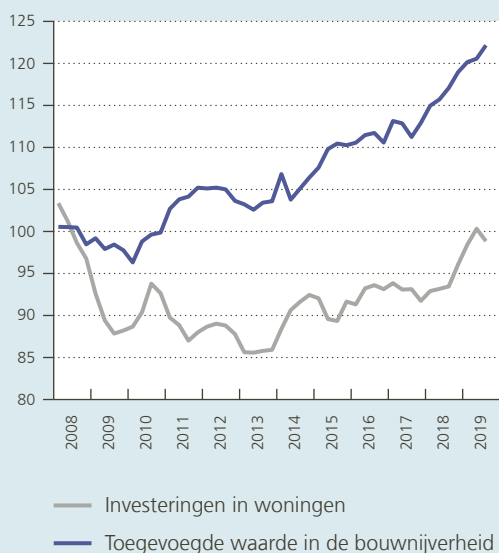
¹ Zie Reusens P. en Ch. Warisse (2018), 'Woningprijzen en economische groei in België', NBB, *Economisch Tijdschrift*, december, 85-111.

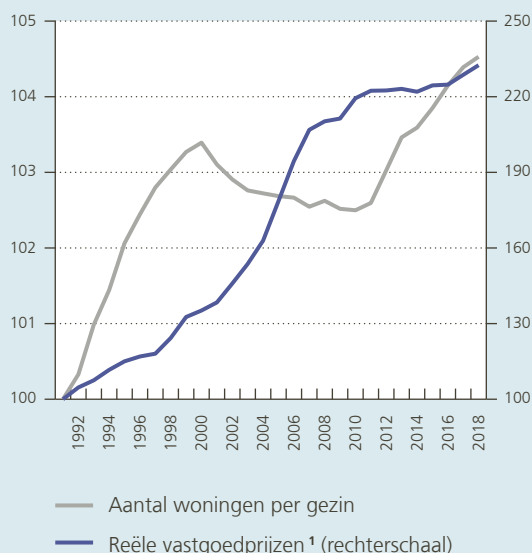
de bouw van nieuwe woningen en renovatie- en verbouwingswerken – zich aan het einde van 2018 krachtig te herstellen, wat in 2018 en 2019 gepaard ging met een forse stijging van de toegevoegde waarde in de bouwsector. De onderstaande grafiek geeft het verloop weer van de vastgoedprijzen en van het relatief woningaanbod. Deze laatste variabele wordt gedefinieerd als het aantal woningen per gezin en relateert derhalve de woningvoorraad aan de behoeften inzake huisvesting. Hoewel het aanbod zich al met al lijkt te hebben aangepast aan de behoeften – het woningbestand nam op lange termijn immers sneller toe dan de bevolking (28 % tussen 1991 en 2018, tegen 23 % over dezelfde periode) –, is dat niet altijd zo geweest. Meer bepaald in het eerste decennium van de jaren 2000 verslechterde het relatief aanbod, wat erop wees dat het woningaanbod ontoereikend of ongeschikt was, terwijl de toename van de vastgoedprijzen fors aantrok. Nadien groeide de woningvoorraad opnieuw sterker dan het aantal gezinnen, wat de opwaartse druk op de vastgoedprijzen blijkbaar heeft getemperd aangezien die prijzen zich sindsdien, in reële termen, vrijwel gestabiliseerd hebben. Dit lijkt erop te wijzen dat, behalve de bovenvermelde vraagondersteunende factoren, ook het woningaanbod de woningprijzen beïnvloedde en dat het bijdroeg tot de forse stijging van die prijzen tijdens het voorgaande decennium. De recente opleving van de investeringen in woningen, en van de activiteit in de bouwsector in het algemeen, zou de stijging van de vastgoedprijzen derhalve kunnen matigen. Blijft het aanbod zich echter herstellen als gevolg van, onder andere, een toenemende schuldenlast van de particulieren, en blijkt de vraag ontoereikend, dan zou dat in de toekomst een risico kunnen inhouden voor de ontwikkelingen op de vastgoedmarkt.

Het woningaanbod is recentelijk toegenomen

Verloop van de bedrijvigheid in de bouwsector en van de investeringen in woningen
(volumegegevens, indexcijfers 2008 = 100)

Verloop van de vastgoedprijzen en van het woningaanbod
(indexcijfers 1991 = 100)

Bronnen: Statbel, NBB.

¹ Gedefinieerd aan de hand van de deflator van de particuliere consumptie.

De consumptie van de huishoudens vertraagde

De sterk toenemende behoefte van de gezinnen om een woning te bouwen of te renoveren, contrasteert met hun enigszins sobere consumptie. De volumegroei van de consumptie vertraagde in 2019 tot gemiddeld 1,1 % op jaarbasis, dat was de zwakste groei van de afgelopen vijf jaar.

Die vertraging is deels te wijten aan de consumptie van duurzame goederen, die over de eerste drie kwartalen van 2019 1,8% lager uitviel dan tijdens de overeenstemmende periode van 2018. Een van de voornaamste redenen daarvan is de teruggang van de inschrijvingen van nieuwe personenwagens in de eerste helft van het jaar, na de inwerkingtreding, in september 2018, van een nieuwe procedure voor de

homologatie van voertuigen. Zowel de resultaten van de consumenten-enquêtes als de beschikbare gegevens over de consumptie van duurzame goederen in het derde kwartaal lijken evenwel te bevestigen dat die factor slechts een tijdelijk effect heeft gehad. Overigens is ook de groei van de consumptie ongerekend duurzame goederen tussen de tweede helft van 2017 en het begin van 2019 geleidelijk vertraagd, maar in de loop van het jaar trok hij opnieuw aan.

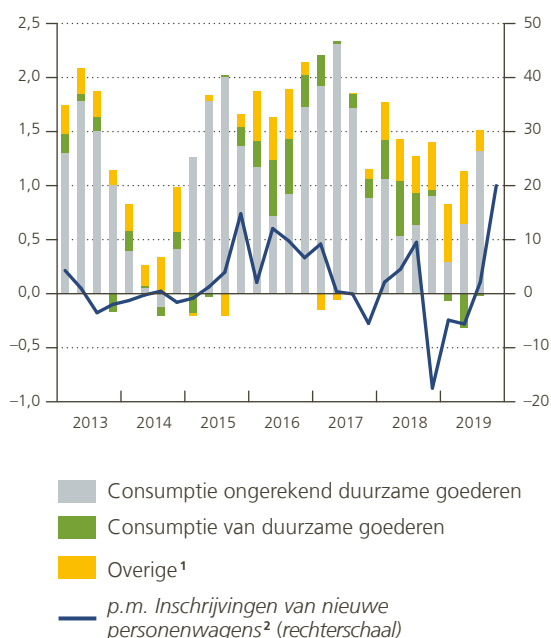
De vertraging van de particuliere consumptie in 2018 en in 2019 ging gepaard met een zwakker vertrouwen van de gezinnen. De indicator van het consumentenvertrouwen, die tussen 2013 en 2017 fors was gestegen, liep in 2019 tijdelijk terug tot onder zijn historisch gemiddelde als gevolg van, voornamelijk, pessimistische vooruitzichten wat de economische situatie en de werkloosheid betreft.

Grafiek 28

De duurzame goederen remden de particuliere consumptie af

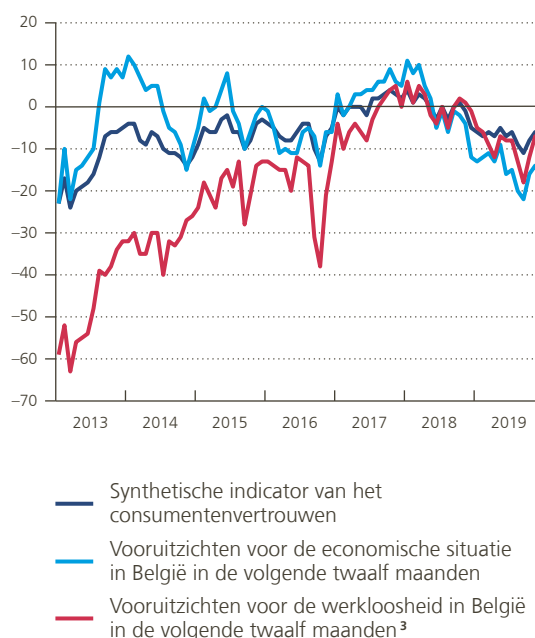
Bijdrage aan de groei van de particuliere consumptie

(kwartaalgegevens naar volume ; in procentpunt t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

Vertrouwensindicator van de consumenten

(saldi van de antwoorden op de maandelijkse enquête, voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bronnen : INR, OESO, NBB.

1 De categorie 'Overige' omvat onder meer de uitgaven van Belgische toeristen in het buitenland, verminderd met die van de buitenlandse toeristen in België, en de consumptieve bestedingen van de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van de huishoudens.

2 Veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar.

3 Deze indicator is de inverse van die welke de NBB publiceert.

In het vierde kwartaal volgde echter een gedeeltelijk herstel van die indicator.

De onzekere economische omgeving heeft de particulieren wellicht tot enige voorzichtigheid aangemaand. Ze zouden hun consumptie in 2019 ook hebben afgevlakt door hun consumptie in verhouding minder sterk te verhogen dan de aanzienlijke toename van hun koopkracht. In reële termen uitgedrukt, dat wil zeggen ongerekend het effect van het prijsverloop, steeg het beschikbaar inkomen van de particulieren immers met 2,5 %, dat is meer dan dubbel zo sterk als de consumptie. De particulieren hebben dus een groter deel van hun inkomen gespaard, en ze hebben dat spaargeld aangewend om, zoals eerder vermeld, te investeren in woongebouwen of voor financiële beleggingen. Hun spaarquote is daardoor aanzienlijk verstevigd, tot 12,9 % in 2019, nadat ze in 2018, na tien jaar van gestage daling, teruggelopen was tot 11,8 %. Meer structureel beschouwd, kan de

onzekerheid over hun toekomstige inkomsten en uitgaven, bijvoorbeeld wanneer ze belastingverhogingen of inkomensbeperkingen verwachten, sommige gezinnen tot voorzorgssparen hebben aangezet.

De lonen van de particulieren bleven fors stijgen dankzij de toename van de uurlonen

De stijging van de koopkracht met 2,5 % in 2019 was de sterkste sinds 2007. Ook ten opzichte van 2018, toen ze 1,1 % beliep, werd een aanzienlijke versnelling opgetekend. Het verschil tussen de beide jaren is terug te voeren op de teruggang van de inflatie en op de stijging van het beschikbaar inkomen tegen lopende prijzen. In nominale termen nam het bruto beschikbaar inkomen van de particulieren, dat in 2018 met 3,0 % was gestegen, in 2019 immers met 3,9 % toe.

De particulieren hebben een groter deel van hun inkomen gespaard

Tabel 4

Determinanten van het bruto beschikbaar inkomen van de particulieren, tegen lopende prijzen

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	2019 r	p.m. In € miljard 2019 r
Bruto primair inkomen ¹	1,2	2,2	3,7	3,1	3,1	268,0
Brutolonen	1,0	3,1	3,7	3,7	3,6	181,0
Arbeidsvolume werknemers	0,6	1,4	2,0	1,6	1,1	–
Brutolonen per gewerkt uur ¹	0,4	1,6	1,7	2,1	2,5	–
Bruto-exploitatietoetschot en bruto gemengd inkomen	3,4	1,9	3,3	2,8	2,8	60,1
Inkomen uit vermogen ²	–2,1	–2,8	4,5	–0,7	0,6	26,9
Ontvangen lopende overdrachten	2,3	2,4	3,6	2,4	3,5	104,1
Betaalde lopende overdrachten ¹	1,4	–0,1	3,5	2,7	1,2	96,1
Bruto beschikbaar inkomen	1,5	3,1	3,7	3,0	3,9	276,1
<i>p.m. In reële termen ³</i>	<i>0,7</i>	<i>1,7</i>	<i>1,8</i>	<i>1,1</i>	<i>2,5</i>	<i>–</i>
Spaarquote ⁴	12,4	12,2	12,0	11,8	12,9	–

Bronnen: FPB, INR, NBB.

1 Ontvangen lonen of betaalde lopende overdrachten ongerekend sociale bijdragen betaald door de werkgevers.

2 Het betreft nettobedragen, dat wil zeggen het verschil tussen de van andere sectoren ontvangen en de aan andere sectoren betaalde inkomens.

3 Gegevens gedeïndexd aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

4 In % van het beschikbaar inkomen in ruime zin, dat wil zeggen inclusief de wijziging van de rechten van de gezinnen inzake de in het kader van een beroepsactiviteit aangelegde aanvullende pensioenen.

Het inkomen uit arbeid is een van de voornaamste determinanten. In 2019 liep dat inkomen in nominale termen met 3,6 % op, vrijwel hetzelfde percentage als tijdens de twee voorgaande jaren. Dat verloop verhult evenwel een verschuiving: terwijl de stijging van de uurlonen net als tijdens de voorgaande jaren aantrok, tot 2,5 % in 2019, vertraagde de groei van het totaal aantal in de economie gewerkte uren.

De – grotendeels uit belastingen bestaande – overdrachten van de gezinnen aan de overige sectoren, van hun kant, werden rechtstreeks beïnvloed door de belastingverlaging op inkomens uit arbeid als gevolg van de in 2015 goedgekeurde taxshift. Nadat in 2016 en 2018 de fiscale druk op arbeid reeds was verlicht, trad in januari 2019 de derde fase in werking. De overdrachten van de gezinnen namen daardoor aanzienlijk minder snel toe dan hun inkomen. De ontvangen overdrachten versnelden, voornamelijk als gevolg van de pensioenen, die tegen de achtergrond van de vergrijzende bevolking aan een stijgend

aantal begunstigen worden uitbetaald, en van de in Vlaanderen verhoogde kinderbijslag.

Samen beschouwd, lieten de binnenlandse sectoren van de economie een financieringsbehoefte optekenen

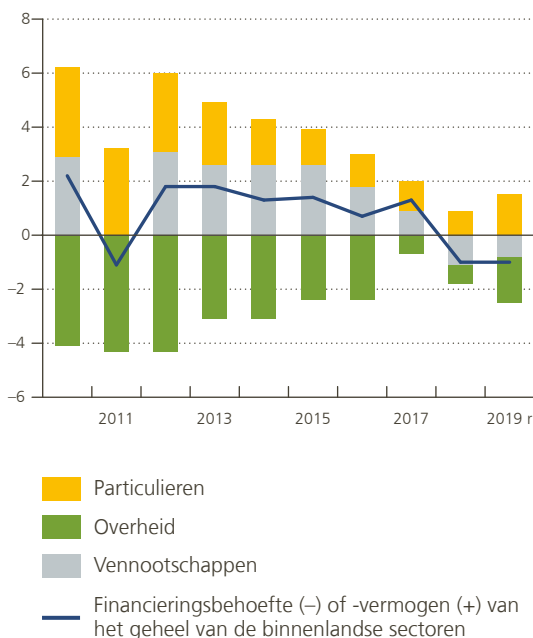
In 2019 hebben de inkomsten- en uitgaventransacties van de diverse sectoren van de Belgische economie er, net als het voorgaande jaar, voor gezorgd dat de investeringen sneller groeiden dan het sparen, waarbij het verschil, uiteindelijk, door het buitenland wordt gefinancierd. In haar geheel beschouwd, bleef de nettofinancieringsbehoefte van België echter relatief stabiel ten opzichte van het voorgaande jaar, op ongeveer 1 % bbp, en dat terwijl ons land tussen 2012 en 2017 tegenover de rest van de wereld een financieringsoverschot van gemiddeld iets meer dan 1 % bbp boekte.

Grafiek 29

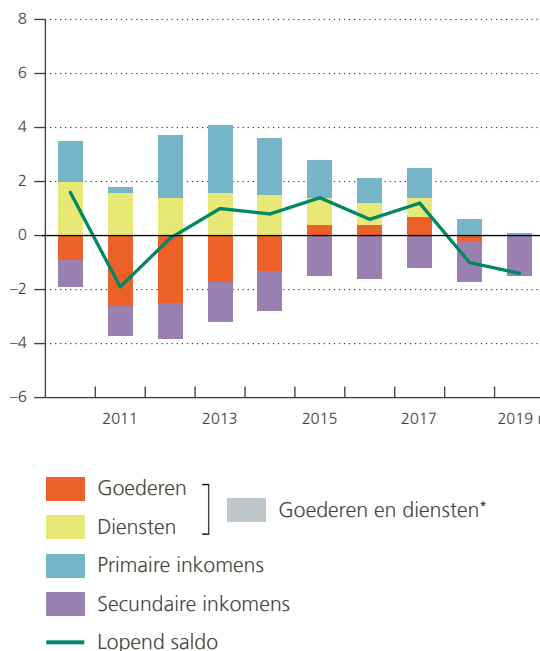
De lopende rekening van België met het buitenland vertoonde een tekort

(in % bbp, tenzij anders vermeld)

Financieringssaldo van het geheel van de binnenlandse sectoren

Lopend saldo volgens de betalingsbalans

Bronnen: INR, NBB.

* De raming voor 2019 is niet voor de goederen en de diensten afzonderlijk beschikbaar.

Die situatie resulteert uit het feit dat de vennootschappen sinds 2018 een financieringsbehoefte laten optekenen. Dat kwam voornamelijk door de sinds 2014 snelle en aanhoudende toename van hun investeringen en, de afgelopen twee jaar, door omvangrijke nettodividenden die aan de aandeelhouders werden gestort of die op de balans van de vennootschappen werden gereserveerd. Bovendien bleef het overheidstekort in 2019 oplopen. Het financieringsvermogen van de gezinnen, daarentegen, werd dat jaar groter aangezien ze meer spaarden dan dat ze investeerden in woningen.

Uit het oogpunt van de in de betalingsbalans geboekte transacties met de rest van de wereld, weerspiegelde die overgang van een tot in 2017 opgetekend financieringsoverschot van de gehele Belgische economie naar een financieringsbehoefte tijdens de afgelopen twee jaar zich, vanaf 2018, in het verdwijnen van het overschot op de lopende rekening van België. Voor 2019 zou het lopend tekort naar raming op ongeveer 1,4 % bbp uitkomen.

De netto-inkomens uit beleggingen en investeringen bleven negatief

De verslechtering van het saldo van de lopende rekening met de rest van de wereld is voornamelijk

het gevolg van de inkomensstromen naar en uit het buitenland, waarvan het saldo in 2019 verder terugliep. In totaal lieten de primaire inkomens nog een zeer gering overschot optekenen, ten belope van 0,1 % bbp (€ 0,3 miljard). De inkomens uit arbeid die Belgische ingezetenen uit de rest van de wereld ontvangen, bleven sneller toenemen dan de door België aan het buitenland gestorte lonen, met name dankzij de door in België gevestigde internationale instellingen uitbetaalde ambtenarensalarissen. Daartegenover staat dat het saldo van de inkomens uit beleggingen en investeringen en van de andere primaire inkomens verder is verkleind. Voornamelijk de snellere toename van de in het kader van directe investeringen aan de rest van de wereld gestorte interesten en dividenden ligt daaraan ten grondslag, terwijl de van de rest van de wereld ontvangen interesten en dividenden gematigder bleven. De netto-inkomens uit portefeuillebeleggingen bleven negatief, in het verlengde van de sinds 2015 opgetekende situatie.

Het tekort bij het netto secundair inkomen – voornamelijk de overdrachten van de huishoudens en de overheid aan de rest van de wereld – werd in 2019 wat groter als gevolg van, met name, het feit dat België een iets grotere bijdrage aan de EU-begroting leverde dan in 2018.

Het goederen- en dienstenverkeer was vrijwel in evenwicht

Gelijktijdig met de daling van de netto-inkomens liet het saldo van het goederen- en dienstenverkeer, dat in 2018 een tekort van 0,2 % bbp vertoonde, in 2019 een licht herstel optekenen, zodat het ongeveer op nul uitkwam. Dat herstel vloeide vooral voort uit het feit dat de ruilvoet, na opeenvolgende verslechtingen in 2017 en 2018, er enigszins op vooruitging. De ruilvoetverbetering in 2019 vond haar oorsprong onder meer in de geleidelijke prijsdaling voor energiedragers op de internationale markten. Wat het verloop in volumetermen betreft, nam de uitvoer van goederen en diensten iets minder sterk toe (0,9 %) dan de invoer (1,1 %).

De internationale goederenhandel van België liet tussen 2015 en 2017 een groeiend overschot optekenen, dat in 2018 omsloeg in een tekort onder invloed van, met name, een stijging van de netto-energiefactuur. De stijging van de olieprijsen en de toegenomen

invoer van elektriciteit drukten immers het saldo van de transacties. Tegelijkertijd ebde het overschot van het dienstenverkeer geleidelijk weg, tot zo goed als een evenwicht in 2018.¹ Debet aan die verslechtering van het dienstensaldo is voornamelijk het in 2018 toegenomen tekort voor 'vervoer' en 'reisverkeer', alsook het afbrokkende overschot van de 'overige zakelijke diensten' – die onder meer de R&D- en de consultancydiensten omvatten. Die ontwikkelingen werden onvoldoende gecompenseerd door de opwaartse tendens van het overschot in andere dienstencategorieën, waaronder de 'informatica- en communicatiediensten'.

¹ De methodologische wijzigingen die recent werden aangebracht in de gegevens van de betalingsbalans sinds 2015 hebben bepaalde breuken teweeggebracht die het moeilijk maken de ontwikkelingen vóór en na dat jaar te analyseren. De methode voor de waardering van de diensten voor goederenvervoer werd aangepast (omzetting van de berekening van 'cif/fob' in 'fob/fob') wat een neerwaartse invloed had op het saldo van de diensten voor vervoer, en een opwaartse impact op dat van de goederen, zonder gevolgen voor het saldo van de lopende rekening. Voor meer informatie, zie https://www.nbb.be/doc/dq/n_method/bop300919_n.pdf.

Tabel 5

Lopende rekening van de betalingsbalans

(saldi; in € miljard, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	2019 r
Goederen en diensten	5,9	5,1	6,2	-0,8	-0,1
Goederen	1,7	1,8	3,2	-0,7	n.
Diensten	4,2	3,4	3,0	0,0	n.
Primair inkomen	5,9	4,1	4,8	3,0	0,3
Inkomen uit arbeid	6,3	6,5	6,9	7,0	7,3
Inkomen uit beleggingen en investeringen	0,5	-1,2	-0,8	-2,7	-5,6
Ander primair inkomen	-0,9	-1,2	-1,3	-1,4	-1,4
Secundair inkomen	-6,0	-6,8	-5,6	-6,8	-7,0
Secundair inkomen van de overheid	-3,9	-4,3	-3,1	-3,8	-3,8
Secundair inkomen van de overige sectoren	-2,1	-2,5	-2,4	-3,0	-3,1
Totaal	5,8	2,4	5,5	-4,6	-6,8
<i>p.m. Idem, in % bbp</i>	<i>1,4</i>	<i>0,6</i>	<i>1,2</i>	<i>-1,0</i>	<i>-1,4</i>

Bronnen: INR, NBB.

3.3 De arbeidsmarkt bleef dynamisch

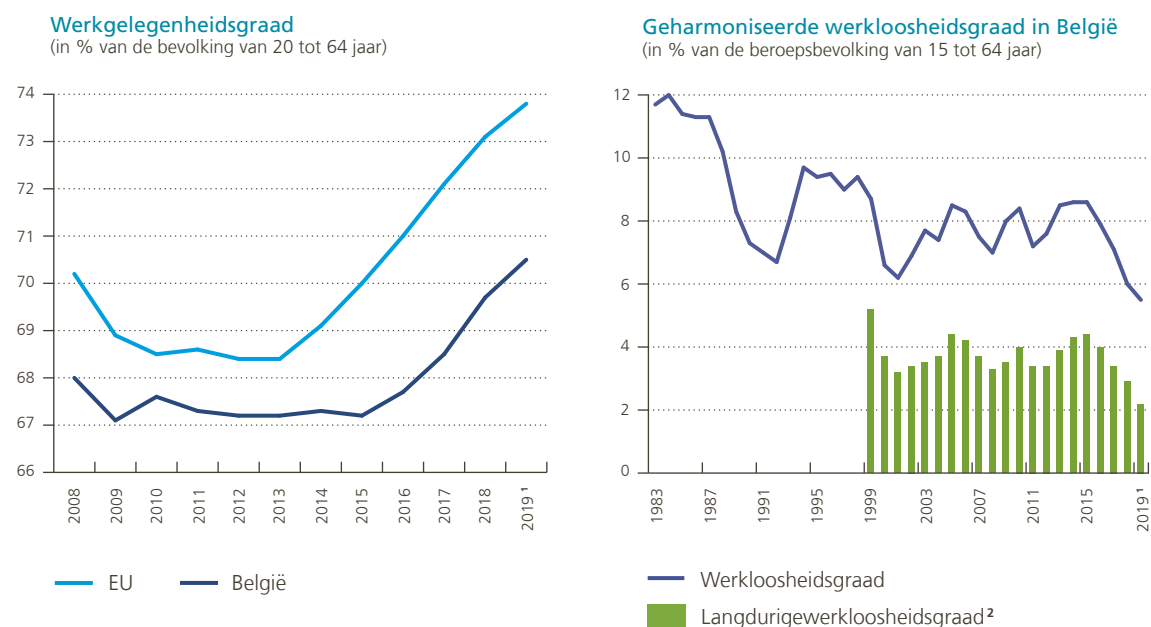
De werkgelegenheidscreatie was aanzienlijk en de werkloosheid daalde, net als tijdens de voorgaande jaren

Ondanks de lichte vertraging van de bedrijvigheid en de talrijke onzekerheden die een negatieve invloed hadden op de economische omgeving, nam de werkgelegenheid in 2019 opnieuw duidelijk toe. De nettowerkgelegenheidscreatie bedroeg 74 000 eenheden, een grotere toename dan die van het jaar voordien.

Zo steeg de werkgelegenheidsgraad – dat is het aandeel van de 20-64-jarigen die een baan hebben – van 67,2 % in 2015 tot 70,5 % tijdens de eerste drie kwartalen van 2019, nadat hij de vorige tien jaar iets boven de 67 % was blijven schommelen. De werkgelegenheidsgraad begon in België twee jaar later te stijgen dan in de EU, maar sindsdien volgde hij een parallel verloop. De achterstand van België ten opzichte van de EU blijft echter aanzienlijk (3,3 procentpunt in 2019). Ook de doelstelling van 73,2 % tegen 2020, die een decennium geleden voor België werd vastgelegd in het kader van de Europa 2020-strategie, blijft veraf.

Grafiek 30

De werkgelegenheidsgraad steeg en de werkloosheidsgraad daalde

Bron: Eurostat.

1 Gemiddelde van de eerste drie kwartalen.

2 Een jaar of langer werkloos.

De ruime werkgelegenheidscreatie in 2019 ging gepaard met een verdere daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden (–19 000), hoewel die daling geringer uitviel dan het jaar voordien (–30 000). Gemiddeld op jaarbasis waren er in 2019 476 000 niet-werkende werkzoekenden, dat is 24 000 minder dan vóór de crisis van 2008. De afname van het aantal werklozen was duidelijk in de drie gewesten, voor alle werkloosheidsduren en voor alle leeftijdscategorieën.

De vermindering van het aantal niet-werkende werkzoekenden komt tot uiting in de aanhoudende daling, sinds eind 2015, van de geharmoniseerde werkloosheidsgraad. In 2019 beliep die ratio 5,4 %, een ongekend niveau sinds 1983, het eerste jaar waarvoor de gegevens van de Enquête naar de arbeidskrachten beschikbaar zijn. De langdurige werkloosheid, gedefinieerd als de werkloosheid van twaalf maanden of langer en beschouwd als meer structureel van aard, volgde hetzelfde verloop; tijdens de eerste drie kwartalen van 2019 bedroeg de langdurigewerkloosheidsgraad 2,4 %.

De werkloosheidsgraad bevond zich op zijn laagste peil ooit

beïnvloedt de positionering op de curve. Zo stimuleert de toegenomen bedrijvigheid in een periode van conjunctuurherstel de vraag naar arbeidskrachten van de ondernemingen, waardoor de werkloosheidsgraad daalt en de vacaturegraad stijgt. Het omgekeerde geldt in een periode van recessie. De ligging van de curve op zich kan echter door structurele elementen worden gewijzigd. Functioneert de arbeidsmarkt beter, dan verschuift de curve immers naar de oorsprong van de assen. Dat is het geval wanneer de matching van de arbeidsvraag met het arbeidsaanbod vlotter verloopt. Die ontwikkeling kan het gevolg zijn van onder meer een versterking van de werkgelegenheidsstimuli, de verbetering van de inzetbaarheid van werkzoekenden op de arbeidsmarkt, en de verhoging van het scholingsniveau van de potentiële arbeidskrachten.

Sinds 2016 is de werkloosheidsgraad, dankzij onder meer de gunstige conjunctuur, sterk gedaald. Sinds medio 2017 gaat die daling, met ongeveer 2 procentpunt, echter niet langer samen met een stijging

De hervormingen van de laatste jaren hebben de werking van de arbeidsmarkt verbeterd

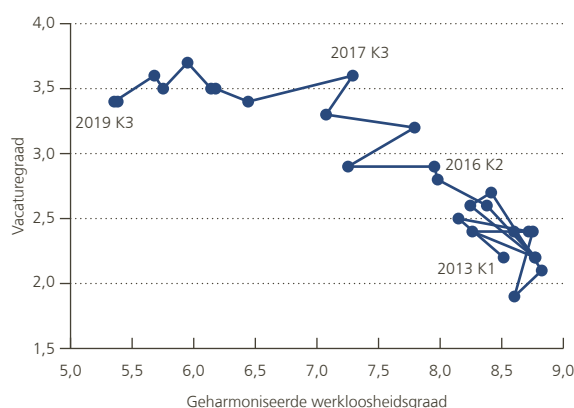
Tegen de achtergrond van een positieve doch gematigde groei van de bedrijvigheid, is die opleving van de arbeidsmarkt niet alleen het gevolg van de maatregelen die de vraag naar arbeid van de ondernemingen beogen te stimuleren door de relatieve kostprijs van de factor arbeid aantrekkelijker te maken. Ook de verlaging van de fiscale en parafiscale wig op de inkomens van de werknemers, ter ondersteuning van het arbeidsaanbod, heeft daarbij een rol gespeeld. Die hervormingen werden bovendien aangevuld met maatregelen gericht op het verlengen van de loopbanen, op het sterker activeren van werklozen en inactieven alsook maatregelen op het vlak van de arbeidsorganisatie en de opleiding van werknemers.

Al deze acties droegen bij tot een vlottere werking van de arbeidsmarkt, wat aan de hand van een analyse van de Beveridge-curve kan worden gevisualiseerd. Deze curve toont het verband tussen de vacaturegraad en de werkloosheidsgraad, en weerspiegelt de mate waarin de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod samenvallen. De conjunctuur

Grafiek 31

De werkloosheidsgraad daalt sinds 2016 zonder de vacaturegraad te doen stijgen

(Beveridge-curve¹)

Bron: Eurostat.

¹ Geharmoniseerde werkloosheidsgraad in % van de beroepsbevolking tussen 15 en 64 jaar. Het gaat om de werkloosheidsgraad uit de Enquête naar de arbeidskrachten, waarin de definitie van het IAB wordt gebruikt, namelijk niet-werkenden die beschikbaar zijn en actief naar werk zoeken, ongeacht of ze administratief als niet-werkende werkzoekenden zijn geregistreerd bij de overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling of als dusdanig worden vergoed. De vacaturegraad wordt gedefinieerd als de verhouding van het aantal vacatures tot de arbeidsvraag (dat is de som van de ingenomen en de openstaande banen).

van de vacaturegraad, wat het vermoeden doet rijzen dat de hervormingen van de laatste jaren de werking van de arbeidsmarkt duurzaam hebben verbeterd. Bij een dergelijke conclusie blijft echter enige voorzichtigheid geboden: de analyse van de Beveridge-curve kan immers wel op de verbeterde werking van de arbeidsmarkt wijzen, maar ze maakt het niet mogelijk de precieze oorzaken daarvan aan te wijzen, noch de impact ervan te kwantificeren.

De werkgelegenheidscreatie had betrekking op zowel de loontrekkenden als de zelfstandigen

De veerkracht van de werkgelegenheidscreatie in 2019 viel des te meer op daar de loongroei versnelde en de bedrijvigheid verzwakte. De werkgelegenheidsintensiteit van de economische groei, dat is de verhouding

tussen de verandering van de werkgelegenheid in personen (1,5 % in 2019) en de groei van het bbp naar volume (1,4 %), was de jaren voordien reeds aanzienlijk en ze nam nog verder toe. Volgens de door de Bank in december 2019 gepubliceerde prognoses, zou die ratio een piek hebben bereikt: de groei van de werkgelegenheid, die gewoonlijk met enkele kwartalen vertraging reageert op het activiteitsverloop, zou in 2020 en de daaropvolgende jaren immers vertragen. Als gevolg van de hoge werkgelegenheidsintensiteit bleven de productiviteitswinsten in 2019 overigens beperkt.

In 2019 waren er zowel meer loontrekkenden als zelfstandigen. Het zelfstandigenstatuut, waar sinds de grote recessie nooit eerder zoveel belangstelling voor was, blijkt bovendien weinig gevoelig voor de conjuncturele vertraging. Die trend is toe te schrijven aan de duidelijke groei van de vrije beroepen, de toenemende interesse voor de flexibiliteit die het

Tabel 6

Vraag naar en aanbod van arbeid

(jaar-op-jaar veranderingen in duizenden personen, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	2019 r	Niveau 2019 r
Totale bevolking	59	57	54	55	54	11 457
Bevolking op arbeidsleeftijd ¹	16	16	12	13	13	7 338
Beroepsbevolking	21	33	49	36	55	5 450
Binnenlandse werkgelegenheid	40	58	76	66	74	4 891
Loontrekkenden	30	46	64	53	58	4 072
Conjunctuurgevoelige bedrijfstakken ²	19	28	38	37	38	2 528
Overheid en onderwijs	0	2	9	4	5	834
Overige diensten ³	12	16	17	11	15	710
Zelfstandigen	10	12	12	13	16	819
Niet-werkende werkzoekenden	-19	-26	-28	-30	-19	476
<i>p.m. Geharmoniseerde werkloosheidsgraad^{4,5}</i>	8,6	7,9	7,1	6,0	5,4	–
<i>p.m. Geharmoniseerde werkgelegenheidsgraad^{4,6}</i>	67,2	67,7	68,5	69,7	70,6	–

Bronnen: FPB, INR, RVA, Statbel, NBB.

1 De bevolking van 15 tot 64 jaar.

2 Landbouw; industrie; energie en water; bouwnijverheid; handel en horeca; vervoer en communicatie; financiële activiteiten; vastgoed en diensten aan ondernemingen.

3 Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening; collectieve sociale, persoonlijke en huishoudelijke diensten.

4 Op basis van de gegevens van de Enquête naar de arbeidskrachten.

5 Werkzoekenden in % van de beroepsbevolking van 15 tot 64 jaar.

6 Werkenden in % van de bevolking op arbeidsleeftijd van 20 tot 64 jaar.

zelfstandigenstatuut biedt en de mogelijkheden voor gepensioneerden om hun pensioen met een zelfstandige beroepsactiviteit te combineren. Dat statuut is ook een toegangspoort tot de arbeidsmarkt voor sommigen die, ondanks hun vaardigheden en hun actieve zoektocht naar werk, moeilijk een baan als loontrekkende kunnen vinden.

Wat de loontrekkenden betreft, had de conjunctuurvertraging geen weerslag op de dynamische werkgelegenheidscreatie van de afgelopen jaren. Zoals reeds sinds 2015 het geval is, werden de meeste banen gecreëerd in de conjunctuurgevoelige bedrijfstakken. De branches waar de werkgelegenheid het sterkst steeg, waren de 'handel, vervoer en horeca', de diensten aan ondernemingen en de gezondheidszorg. Enkel in de financiële activiteiten en de verzekeringen kromp het personeelsbestand verder in.

De werkgelegenheid groeide het sterkst in de conjunctuurgevoelige bedrijfstakken

Uiteenlopende structurele ontwikkelingen van de atypische arbeidsvormen

De atypische arbeidsvormen – dat zijn de arbeidsvormen die niet de traditionele loontrekkende betreffen die over een arbeidsovereenkomst van onbepaalde duur beschikt en voltijds werkt – laten uiteenlopende structurele ontwikkelingen optekenen naargelang van het beschouwde type van baan (zelfstandige, tijdelijke overeenkomst of deeltijdwerker).

Zo is het aandeel van de zelfstandigen in de totale werkgelegenheid tussen 2010 en 2018 (laatste beschikbare gegevens) zeer licht gestegen. Die weliswaar zeer geringe toename – met 0,5 procentpunt, tot 17 % – contrasteert met de situatie in de EU, waar de zelfstandigen terrein verliezen ten gunste van de gesalarieerde werkgelegenheid.

Tijdelijke arbeidsovereenkomsten maken 11 % uit van de overeenkomsten voor loontrekkenden. Dat aandeel neemt sinds 2014 toe (+ 2 procentpunt). Als reactie op de afschaffing van de proefperiode in dat jaar, deden talrijke werkgevers immers een beroep op tijdelijke contracten om de arbeidskrachten in reële werksituaties te kunnen testen. In 2018 ging die opwaartse tendens echter vertragen, wat zou kunnen samenhangen met de toenmalige hervorming van de

opzegperiode voor werknemers met een arbeidsovereenkomst van onbepaalde duur: in geval van een anciënniteit van minder dan drie maanden werd de opzegtermijn teruggebracht tot een week. Het zijn de jongeren die het vaakst met een tijdelijk contract in dienst worden genomen. Ondanks de stijging tijdens de afgelopen jaren blijft het percentage tijdelijke arbeidsovereenkomsten in België onder het Europese gemiddelde (14 %).

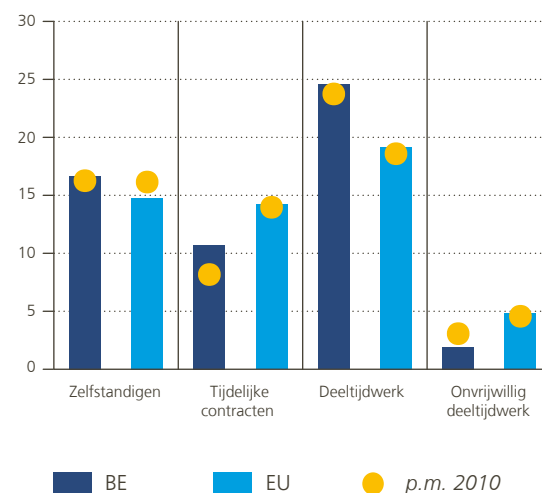
De deeltijdwerkers zijn in België verhoudingsgewijs talrijker dan in de EU. In ons land werkt één werknemer op vier deeltijds, tegen één op vijf in de EU. Het gaat voor 80 % om vrouwen. Na een forse stijging tijdens de voorgaande decennia blijft dat aandeel sinds 2010 vrij stabiel. In België zijn er relatief minder loontrekkende onvrijwillig deeltijdwerkers die eigenlijk voltijds willen werken. Ze maken 2 % van de gesalarieerde werkgelegenheid uit, tegen 5 % in de EU. Jongeren en vrouwen worden het vaakst met dat probleem geconfronteerd.¹

¹ Voor meer details, zie Nautet M. en C. Piton (2019), 'Analyse van de atypische arbeidsvormen in België', NBB, *Economisch Tijdschrift*, juni.

Grafiek 32

Verloop van de atypische arbeidsvormen

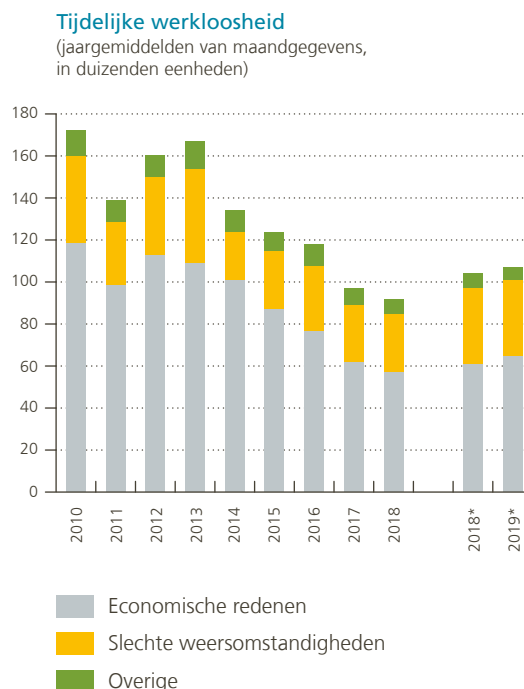
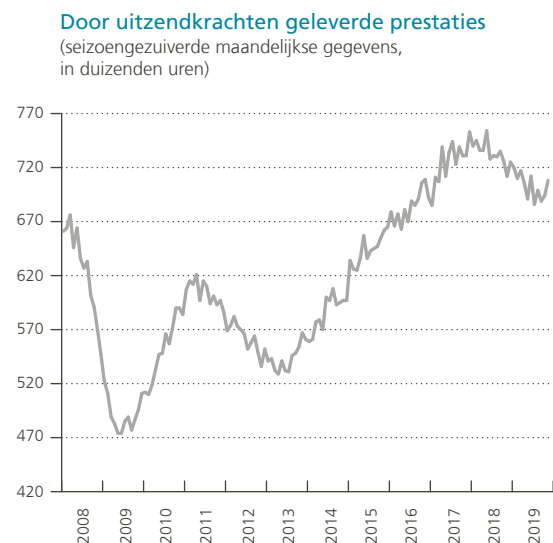
(2018, in % van de overeenstemmende werkgelegenheid)

Bronnen: Eurostat, INR.

Grafiek 33

Uitzendarbeid en tijdelijke werkloosheid lijken te wijzen op een conjuncturombuiging

Bronnen: Federgon, RVA.

* Gemiddelde van de eerste zeven maanden.

De spanningen op de arbeidsmarkt hebben blijkbaar een keerpunt bereikt

Hoewel de nettowerkgelegenheidscreatie nog niet was verzwakt, zijn de geleidelijk op de arbeidsmarkt ontstane spanningen in 2019 niet verder toegenomen.

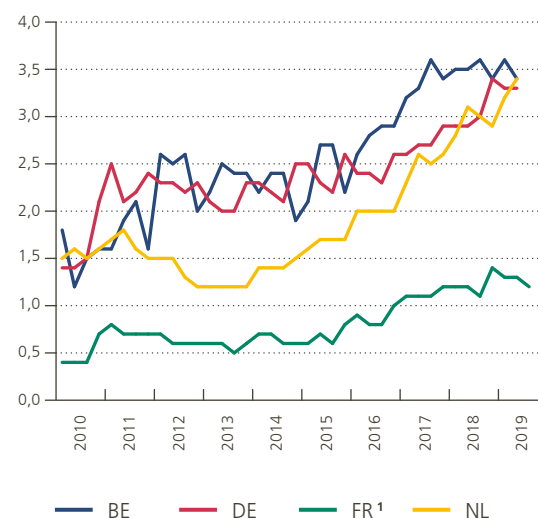
Zo was er sinds de lente van 2018 minder uitzendarbeid, hoewel die toch op een hoog niveau bleef. Doordat uitzendwerk soepel kan worden aangewend, is het een vooruitlopende indicator van het verloop van de traditionele werkgelegenheid. De afgelopen jaren is het volume uitzendarbeid trouwens beïnvloed door het feit dat de ondernemingen meer behoefte hebben aan flexibiliteit en dat de proefperiode voor arbeidsovereenkomsten van onbepaalde duur afgeschaft is.

Het verloop van de tijdelijke werkloosheid lijkt het spiegelbeeld te zijn van dat van de uitzendarbeid. De tijdelijke werkloosheid daalt in periodes van hoogconjunctuur, wanneer de ondernemingen alle middelen moeten mobiliseren, en stijgt wanneer de behoefte aan arbeidskrachten vermindert maar het te vroeg

Grafiek 34

De vacaturegraad stabiliseerde zich na een sterke stijging

(in % van de arbeidsvraag; niet-gecorrigeerde driemaandelijkse gegevens voor alle ondernemingen, tenzij anders vermeld)

Bron: Eurostat.

¹ Voor bedrijven met meer dan tien werknemers.

is om personeel te ontslaan. De sinds 2013 opgetekende daling van de tijdelijke werkloosheid om economische redenen begon in 2018 te vertragen, en kwam in 2019 tot stilstand.

Volgens de cijfers van Statbel waren er in de eerste drie kwartalen van 2019 gemiddeld 142 500 vacatures, waardoor de vacaturegraad – dat is de verhouding tussen het aantal vacatures en het totaal aantal beschikbare banen (dat is de som van de ingenomen en de openstaande banen) – in die periode op 3,5% uitkwam. Die vacaturegraad, die internationaal beschouwd erg hoog blijft, is sinds 2018 stabiel.

De arbeidsmarktparticipatie blijft te laag

Hoewel de bevolking op arbeidsleeftijd sinds 2012 trager toeneemt, bleef de beroepsbevolking ook in 2019 krachtig groeien. Dat positief verloop is het gevolg van de verhoging van de activiteitsgraad, in het bijzonder van 55-plussers. Deze laatsten worden immers door de sinds het begin van de jaren 2000 genomen maatregelen ter verlenging van de loopbanen aangemoedigd om actief te blijven.

Ondanks die positieve ontwikkelingen blijft de arbeidsmarktparticipatie relatief gering, aangezien de Belgische activiteitsgraad onder het Europees gemiddelde ligt en ver achterblijft bij die van de best presterende landen, waaronder Zweden. In 2018 was 31% van de personen op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) inactief, dat is bijna een derde. Die vaststelling geldt voor de drie gewesten van ons land, met evenwel een duidelijk hogere activiteitsgraad in Vlaanderen (71,8%) dan in Brussel (65,5%) en, vooral, Wallonië (63,8%).

Grafiek 35

Een hoog percentage inactieven

(bevolking op arbeidsleeftijd naar sociaal-economische status, in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar, 2018)

Bron: Eurostat.

Binnen de inactieve bevolking worden opleiding (41%), ziekte (19%) en – vooral voor vrouwen – gezinsverantwoordelijkheden (21% van het totale aantal inactieven, maar 32% van alle inactieve vrouwen) aangehaald als de voornaamste redenen om niet te werken en geen baan te zoeken. Andere redenen die worden vermeld, zijn de hulp aan kinderen of arbeidsongeschikte volwassenen (5% van de inactieven, hoofdzakelijk vrouwen), pensioen (4%), het gevoel dat er geen werk beschikbaar is (3%) of een andere niet nader bepaalde reden (19%).

Tabel 7

Activiteitsgraad naar leeftijd, geslacht, scholingsniveau en nationaliteit in 2018

(in % van de overeenstemmende bevolking van 15 tot 64 jaar)

	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	p.m. EU
Totaal	68,6	65,5	71,8	63,8	73,7
15-24 jaar	29,6	22,4	33,9	24,9	41,7
25-54 jaar	85,0	78,8	88,6	80,7	85,9
55-64 jaar	52,6	55,4	54,1	49,1	61,9
Mannen	72,8	71,6	75,5	68,5	79,2
Vrouwen	64,3	59,5	68,2	59,2	68,2
Laaggeschoolden	41,0	43,9	43,2	36,8	53,6
Middengeschoolden	70,9	61,6	73,6	68,1	76,5
Hooggeschoolden	86,4	84,4	88,0	84,1	88,2
Belgen	69,0	63,4	72,2	64,4	73,8
Andere EU-staatsburgers	71,7	76,8	73,1	64,0	79,8
Niet-EU-staatsburgers	53,9	54,1	57,6	47,7	66,9

Bronnen: Eurostat, Statbel.

Ieder jaar opnieuw blijkt dat sommige groepen op de Belgische arbeidsmarkt sterk ondervertegenwoordigd zijn; naargelang van het gewest is dat op een min of meer uitgesproken manier. Dat geldt voor de staatsburgers van niet-EU-landen, laaggeschoolden, 15-24-jarigen en 55-64-jarigen, ook al wordt voor deze laatste groep sinds de jaren 2000 een duidelijke stijging opgetekend.

De activiteitsgraad van de 55-64-jarigen steeg immers van 27,1 % in 2000 tot 52,6 % in 2018, een ontwikkeling die zich vertaalde in een bijna even aanzienlijke verhoging van hun werkgelegenheidsgraad, die steeg van 26,3 % in 2000 tot 50,3 % in 2018. Dat was het gevolg van de diverse maatregelen die werden genomen om de loopbanen te verlengen – met name de strengere voorwaarden inzake toegang tot het stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag en vrijstelling van het zoeken naar werk, en de afschaffing van het statuut van oudere vrijgestelde werkloze –, die in eerste instantie betrekking hadden op de jongsten uit die leeftijdsgroep, vóór ze geleidelijk werden uitgebreid tot de ouderen. De activiteitsgraad van

de 55-59-jarigen steeg aldus van 2000 tot 2018 van 39 tot 71 %; ook die van de 60-64-jarigen nam toe, namelijk van 13 tot 32 %, maar hij blijft dus op een lager niveau.

Tegelijkertijd deed zich een verschuiving binnen de werkloosheid in ruime zin voor, meer bepaald van de groep werklozen die vrijgesteld zijn van het zoeken van een baan naar de groep werkzoekenden. Terwijl in 2008 amper 15 % van de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen tussen 55 en 64 jaar werkzoekend was, steeg dat aandeel in 2019 tot 59 %. Uit een analyse van de 50-plussers blijkt dat de situatie zeer verschillend is naargelang van de bestudeerde subgroep. De – sinds 2016 zichtbare – daling van het aantal niet-werkende

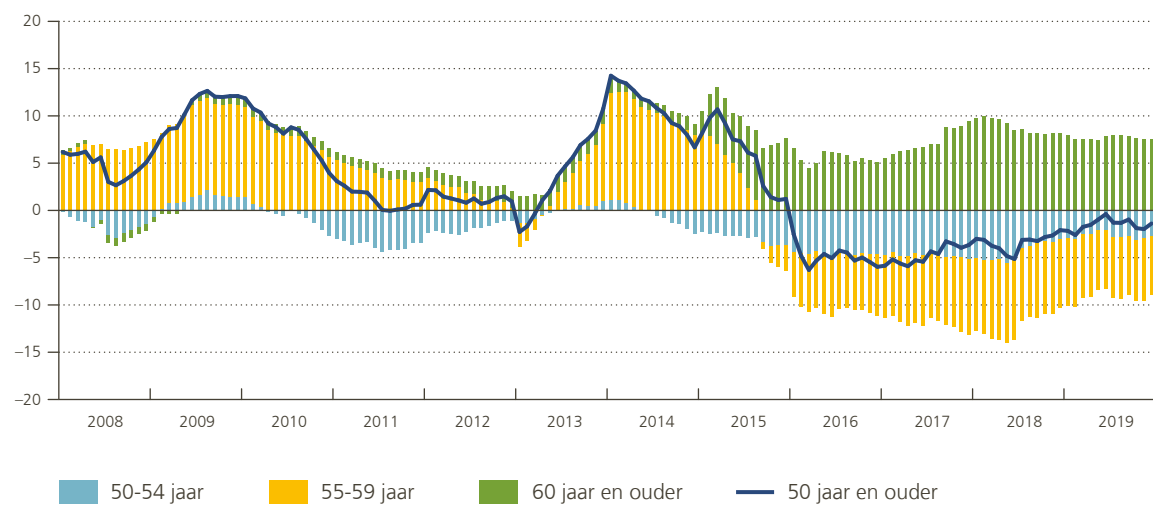
werkzoekenden in deze groep is enkel te danken aan de personen tussen 50 en 60 jaar, terwijl het aantal niet-werkende werkzoekende 60-plussers toenam. In het verleden kwam deze laatste leeftijdsgroep omzeggens niet voor in de werkloosheidsgegevens omdat die personen de beroepsbevolking reeds hadden verlaten door gebruik te maken van de diverse bovengenoemde regelingen.

*De hervormingen van de
eindelooppaanregelingen
werpen geleidelijk vrucht af*

Grafiek 36

Het aantal niet-werkende werkzoekenden van 60 jaar en ouder neemt toe

(veranderingen in duizenden personen t.o.v. de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar)

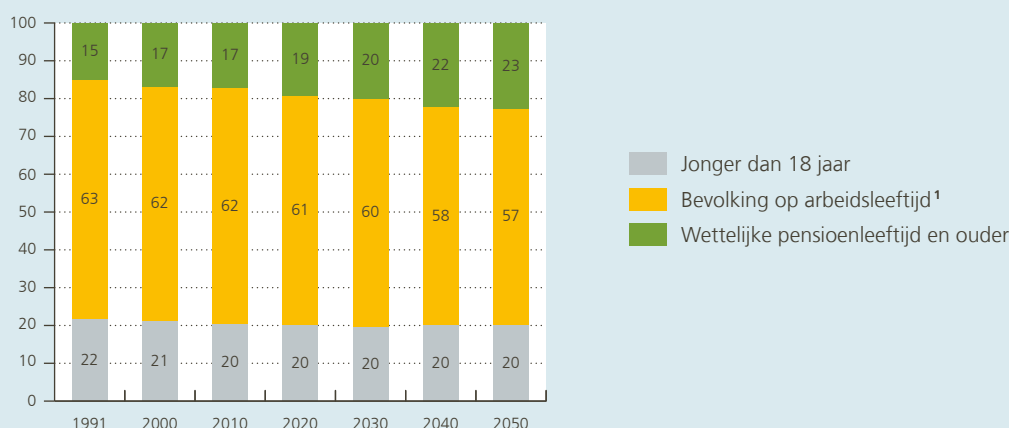
Bron: RVA.

De demografische uitdaging tegen de achtergrond van een lage arbeidsmarktparticipatie

Het aandeel van de bevolking op arbeidleeftijd neemt gaandeweg af

(uitsplitsing van de bevolking naar grote leeftijdsgroepen, in %)

Bron: FPB.

¹ In overeenstemming met de aanpassing van de wettelijke pensioenleeftijd werd deze groep tot in 2024 gedefinieerd als de 18-64-jarigen, van 2025 tot 2029 als de 18-65-jarigen en vanaf 2030 als de 18-66-jarigen.

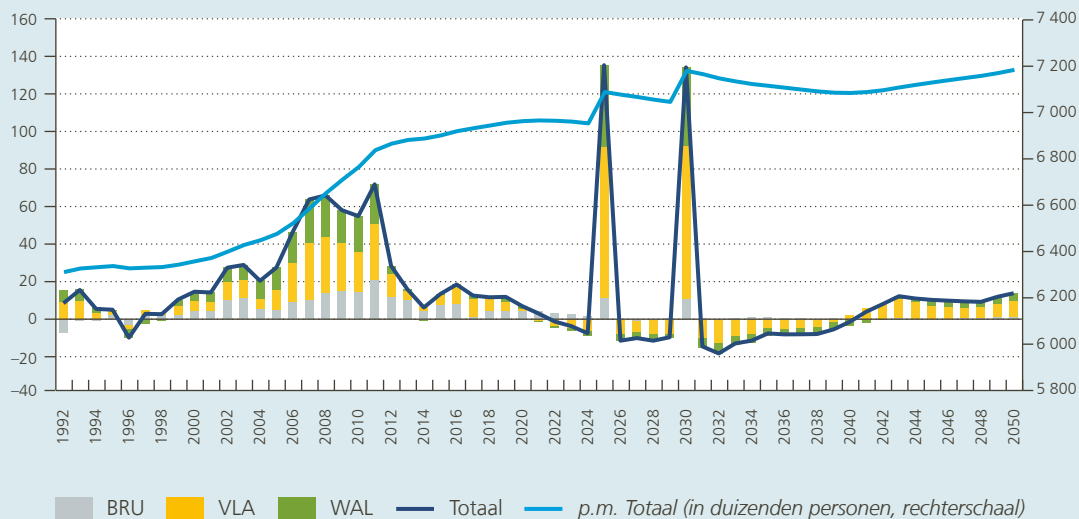
De vergrijzing van de bevolking blijkt uit het feit dat de bevolking die de wettelijke pensioenleeftijd heeft bereikt, sneller toeneemt dan de bevolking op arbeidleeftijd (deze laatste groep wordt gedefinieerd als de personen tussen 18 jaar en de wettelijke pensioenleeftijd die, in overeenstemming met de aanpassing ervan, oploopt van 65 tot 67 jaar). Als gevolg van de massale pensioneringen van de babyboomers zal die tendens de komende jaren nog duidelijker worden. Terwijl de afhankelijkheidsratio – gedefinieerd als de bevolking die de wettelijke pensioenleeftijd heeft bereikt en ouder, in verhouding tot de bevolking van 18 jaar tot de wettelijke pensioenleeftijd – in 2018 nog 0,31 bedroeg, zou ze oplopen tot 0,33 in 2030 – ondanks de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd van 65 tot 67 jaar tussen die twee jaren – en tot 0,40 in 2050. De stijging van die ratio is het gevolg van de uitbreiding van de gepensioneerde bevolking en de inkrimping van de bevolking op arbeidleeftijd.

De bevolking op arbeidleeftijd, die reeds aanzienlijk trager is gegroeid, zal vanaf de eerste helft van het volgende decennium krimpen. Die daling zou, vanaf 2021, beginnen in Vlaanderen; vanaf 2022 zou ze zich ook in Wallonië voordoen. Ze zou in die beide gewesten doorwerken tot in de jaren 2040. In Brussel zou de bevolking op arbeidleeftijd niet afnemen. De verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd, in 2025 en 2030, zal dan telkens tot een eenmalige stijging van de bevolking op arbeidleeftijd leiden, waardoor die daling zou worden geneutraliseerd. Een en ander zal echter ook voor een uitbreiding

De hervorming van de wettelijke pensioenleeftijd matigt de daling van de bevolking op arbeidsleeftijd

(projecties per gewest van de bevolking op arbeidsleeftijd; veranderingen op jaarbasis in duizenden personen, tenzij anders vermeld)

Bron: FPB.

zorgen van het aandeel van de oudste leeftijdsgroep in de beroepsbevolking; vanwege de lagere activiteitsgraad van die leeftijdsgroep, zal de totale activiteitsgraad hierdoor worden verlaagd.

Hoewel kan worden gediscussieerd over de snelheid of de omvang van de vergrijzing, is deze laatste nu reeds een onweerlegbare realiteit. Ze zorgt voor heel wat collectieve uitdagingen op het gebied van de organisatie van de samenleving, maar ook inzake de beschikbaarheid van arbeidskrachten en de financiering van de sociale bescherming. Indien ons land er niet in slaagt een groter deel van de bevolking op arbeidsleeftijd aan het werk te krijgen, kan die demografische ontwikkeling het groeipotentieel van de Belgische economie immers afremmen.

3.4 De loonkosten in de private sector namen verder toe

De gunstige situatie op de arbeidsmarkt en de spanningen die er als gevolg van schaarste ontstonden, komen stilaan tot uiting in de lonen. Zo liepen de bruto-uurlonen in de private sector in 2019 met 2,6% op, wat betekent dat de opwaartse tendens van de afgelopen jaren werd voortgezet. Die toename was grotendeels toe te schrijven aan de loon-indexering. De versnelling ten opzichte van 2018 was echter vooral het gevolg van de reële conventionele loonsverhogingen.

De reële conventionele loongroei versnelde, maar de loondrift bleef beperkt

Eind februari 2019 bereikten de sociale partners een overeenkomst over een ontwerp van centraal akkoord voor de periode 2019-2020, maar uiteindelijk werd dat akkoord niet door alle sociale partners onderschreven. De in het ontwerpakkoord vermelde loonmarge, volgens welke de loonkosten tijdens die periode met

Tabel 8

Loonkosten

(voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens; veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2015	2016	2017	2018	2019 r
Uurloonkosten in de private sector	0,2	-0,4	1,4	1,5	2,4
Brutolonen per uur	0,4	1,3	1,6	2,3	2,6
Reële conventionele aanpassingen ¹	0,0	0,0	0,2	0,4	0,7
Indexeringen	0,1	0,5	1,6	1,7	1,8
Loondrift ²	0,3	0,8	-0,2	0,2	0,1
Werkgeversbijdragen ³	-0,3	-1,7	-0,3	-0,8	-0,2
Uurloonkosten in de overheidssector	0,9	2,5	2,1	2,2	1,5
waarvan: Indexeringen	0,0	1,0	2,0	1,5	1,5
Uurloonkosten in de economie als geheel	0,3	0,3	1,5	1,6	2,1

Bronnen: FOD WASO, INR, RSZ, NBB.

1 In de paritaire comités vastgelegde loonsverhogingen.

2 Door de ondernemingen bovenop interprofessionele en sectorale collectieve overeenkomsten toegekende verhogingen en premies; loondrift als gevolg van veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur en meetfouten; bijdrage tot de verandering van de loonkosten in procentpunt.

3 Bijdrage tot de verandering van de loonkosten als gevolg van de wijziging van impliciete bijdragevoeten, in procentpunt.

maximaal 1,1 % bovenop de indexering mogen toenemen, werd in april 2019 niettemin via koninklijk besluit opgelegd. De door de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO) opgestelde index van de conventionele lonen wijst erop dat die loonmarge vrij snel werd vertaald in collectieve arbeidsovereenkomsten op sectorniveau. Volgens die bron beliep de impact van de in de sectoren toegestane reële conventionele verhogingen in 2019 immers 0,7 %, waardoor de loonmarge reeds tijdens het eerste jaar van het akkoord grotendeels werd toegekend. Dat wijkt af van de praktijk in het verleden: doorgaans was de reële conventionele toename, vanwege de duur van de sectorale onderhandelingen, immers groter in het tweede jaar van een centraal akkoord.

Zodoende waren de reële conventionele loonaanpassingen in 2019 even groot als over de voorgaande twee jaar samen. Ook in het centraal akkoord 2017-2018 was een loonmarge van 1,1 % vastgelegd, maar die werd volgens de index van de FOD WASO bij de onderhandelingen op sectorniveau slechts gedeeltelijk

De lonen stegen sterker onder invloed van de conventionele loonsverhogingen

benut. Ook al bleef de toename van de reële conventionele lonen tijdens die periode beperkt, ze maakte een einde aan een reeks jaren waarin vrijwel geen reële conventionele verhogingen werden toegekend. De hiërarchie van de loononderhandelingen in België maakt het overigens wel mogelijk dat het niet door een paritair comité op sectorniveau toegekende deel van de loonmarge wordt benut in bedrijfsspecifieke akkoorden; die worden echter niet geregistreerd als een reële conventionele loonsverhoging maar als loondrift.

Dat geldt ook voor diverse loonvoordelen die niet onder de sectorspecifieke conventionele verhogingen vallen, en waar tijdens de periode van geringe loongroei vaak gebruik van werd gemaakt. Het betreft onder meer diverse vormen van fiscaalvriendelijker verloning, zoals ecocheques, maaltijdcheques en groepsverzekering. Sommige van die verloningsvormen kunnen ook deel uitmaken van de zogenoemde 'cafetariaplannen', waarbij werknemers hun verloning gedeeltelijk zelf kunnen samenstellen door uit diverse bovenwettelijke voordelen te kiezen.

De loondrift omvat eveneens het effect van wijzigingen in de structuur van de werkgelegenheid. Recent onderzoek van de ESCB Wage Expert Group¹ leert onder meer dat de loondrift in België sinds de grote recessie opgedreven werd door het groter aandeel van hogergeschoolden en oudere werknemers, die vanwege hun grotere productiviteit en/of de anciënniteitsgebonden verloning een relatief hoger loon ontvangen. Deze veranderende werkgelegenheidsstructuur is het resultaat van zowel structurele als cyclische effecten. Zo neemt het scholingsniveau van de beroepsbevolking trendmatig toe en werpen de maatregelen die genomen zijn om mensen langer aan het werk te houden, vrucht af. De cyclische effecten, van hun kant, vloeien bijvoorbeeld voort uit het feit dat tijdens een recessie vooral uitzendbanen, jongeren en laaggekwalificeerde functies op de arbeidsmarkt onder druk komen te staan. Daardoor slinkt hun aandeel in de loonsom, wat de loondrift opvoert. Ook in 2019 heeft de veranderende werkgelegenheidsstructuur er mee voor gezorgd dat de loondrift de uurloonkosten licht positief beïnvloedde.

De indexering bleef de belangrijkste determinant van de uurloonkosten

Hoewel de reële conventionele loonsverhogingen groter uitvielen dan tijdens de voorgaande jaren, bleef de automatische loonindexering in 2019 het meest bijdragen tot de toename van de bruto-uurlonen in de private sector. Dat was ook reeds het geval in 2017 en 2018, na twee jaar waarin de indexering het loonverloop weinig had beïnvloed, aangezien de loonindexering vanaf maart 2015 tijdelijk werd opgeschort tot wanneer het effect van een bevrozing van de indexering met 2 % was bereikt. De loonindexering gebeurt op basis van het verloop van de gezondheidsindex, maar de diverse sectoren maken gebruik van uiteenlopende indexeringsschema's. De toepassing ervan deed de brutolonen in 2019 met 1,8 % stijgen, dat was iets meer dan in 2017 en 2018.

In de overheidssector hangt de loonindexering overigens af van het feit of de spilindex met 2 % wordt overschreden; twee maanden daarna worden de ambtenarenweden aangepast. In 2019 werd de spilindex niet overschreden, maar het effect van de overschrijding ervan in augustus 2018 werkte nog

verder door. De indexering deed de brutolonen in de overheidssector zodoende met 1,5 % stijgen. De ontwikkelingen van de diverse reële looncomponenten wogen ongeveer tegen elkaar op, zodat de stijging van de totale uurloonkosten er op hetzelfde percentage uitkwam.

De impact van de bijdrageverminderingen bleef beperkt

Meer nog dan de brutolonen zijn het de door de ondernemingen gedragen totale loonkosten die in aanmerking moeten worden genomen als een van de factoren die hun concurrentievermogen bepalen. Er moet dus ook rekening worden gehouden met het verloop van de werkgeversbijdragen. De laatste jaren wordt dat verloop beïnvloed door de taxshift. Deze laatste sorteerde vooral effect in 2016 en 2018: toen drukten de in dat kader toegekende bijdrageverminderingen de uurloonkosten met respectievelijk 1,7 en 0,8 procentpunt. In die periode werden immers enkele maatregelen die een grote impact hadden op de loonkosten, gefaseerd van kracht. Zo werd het basistarief van de werkgeversbijdragen verlaagd: sinds 2018 bedraagt het, met inbegrip van de loonmatigingsbijdrage, 25 %, tegen 32,4 % vóór de taxshift. Daartegenover werd onder meer de structurele bijdragevermindering in 2018 beperkt; sindsdien is ze toegespitst op de lage lonen.

In 2019 werd die bijdragevermindering opgetrokken; ze werd tevens aangepast opdat meer lage lonen ervoor in aanmerking zouden komen (zie Kader 5 voor een diepgaander analyse van de (para)fiscale druk op lage lonen). Daardoor nam de structurele bijdragevermindering opnieuw licht toe. De neerwaartse impact van de werkgeversbijdragen op de loonkosten bleef echter beperkt, namelijk –0,2 procentpunt.

¹ Jonckheere J. en Y. Saks (2019), 'Lage loongroei in het eurogebied: belangrijkste conclusies van de ESCB Wage Expert Group met een focus op België', NBB, *Economisch Tijdschrift*, december.

De loonwig op lage lonen

Het verschil tussen de totale loonkosten voor de werkgever en het nettoloon van de werknemer heeft een impact op zowel de vraag naar als het aanbod van arbeid. Volgens OESO-cijfers is dat verschil – loonwig of ‘tax wedge’ genoemd – voor een alleenstaande zonder kinderlast, ongeacht het loonniveau, in België groter dan in de buurlanden.

De afgelopen jaren heeft de taxshift echter, door de verlaging van de sociale basisbijdragen van de werkgevers en een hervorming van de personenbelasting, voor alle loonniveaus in België bijgedragen tot een verkleining van de loonwig. De impact ervan was evenwel, zoals beoogd, het grootst voor de lage lonen. Zo becijfert de OESO dat de loonwig over de periode 2015-2018 met 3,3 procentpunt daalde voor een alleenstaande zonder kinderlast die 67 % van het gemiddeld loon verdient, terwijl die vermindering voor eenzelfde persoon met een gemiddeld loon 2,6 procentpunt beliep. Voor een persoon in dezelfde gezinssituatie met een hoger loon (167 % van het gemiddeld loon) bleef de daling beperkt tot 1,7 procentpunt. Overigens werd, ook reeds vóór de taxshift, met maatregelen zoals de sociale en fiscale werkbonus een inspanning geleverd om de laagstbetaalde banen aantrekkelijker te maken.

Deze maatregelen hebben de loonwig voor de laagste lonen gedrukt, maar toch is er nog steeds een verschil tussen de totale loonkosten voor de werkgever en het nettoloon dat de werknemer overhoudt. Ter illustratie wordt de loonwig voor een vereenvoudigd scenario geraamd, meer bepaald voor een alleenstaande bediende die het Gemiddeld Gewaarborgd Minimum Maandinkomen (GGMMI) verdient (eind 2019 was dat een bruto maandloon van € 1 593,81). Dat GGMMI, dat wordt vastgesteld door de Nationale Arbeidsraad (NAR), is het wettelijk minimumloon in België en is de absolute ondergrens van de loonschaal van de private sector. Voor dat loonniveau beliep de loonwig in 2019 naar raming 15,5 %.

Houdt men rekening met het doelgroepenbeleid, dat via loonsubsidies de werkgeversbijdragen verlaagt of zelfs tot nul reduceert, dan valt de loonwig geringer uit. Sinds de zesde staatshervorming is deze materie een overwegend gewestelijke bevoegdheid geworden en de gewesten hebben ervoor geopteerd om verschillende accenten te leggen. Wordt, bijvoorbeeld, rekening gehouden met de impact van de doelgroepenvermindering voor laaggeschoolde jongeren in het Vlaams Gewest, een profiel dat vaker een loon heeft in de buurt van het minimumloon, dan wordt de loonwig op 4,5 % geraamd. De twee andere gewesten hebben ervoor geopteerd deze doelgroepenvermindering door andere beleidsopties te vervangen.

Door de reeds vermelde maatregelen die werken aantrekkelijker beogen te maken of erop gericht zijn laaggekwalificeerde banen te creëren, is de loonwig voor de laagste lonen echter wel duidelijk lager dan voor hogere salarissen. Zo werd de loonwig voor een alleenstaande bediende die 67 % van het gemiddelde loon verdient, in 2019 immers op 45,4 % geraamd, terwijl ze voor een gemiddeld loon 52,3 % beliep.

Indicatieve loonwig voor het minimumloon in 2019^{1,2}

(gegevens op jaarbasis)

	Minimumloon	Rekening houdend met de doelgroepenvermindering voor laaggeschoolde jongeren in het Vlaams Gewest ³
Totale loonkosten werkgever (in €)	21 598,57	19 125,72
<i>p.m. Brutoloon (= 12 × het GGMMI) (in €)</i>	19 125,72	19 125,72
Nettoloon (in €)	18 257,95	18 257,95
Loonwig (in %) ⁴	15,5	4,5
waarvan:		
Aandeel personenbelasting ⁵	4,1	4,1
Aandeel sociale bijdragen werknemers ⁵	0,4	0,4
Aandeel sociale bijdragen werkgevers ⁶	11,4	0,0

Bron: Administratieve instructies RSZ 2019 K1, FOD Financiën, NAR, OESO, eigen berekeningen.

1 Berekend voor een vereenvoudigd basisscenario, met name een alleenstaande bediende zonder kinderen die voltijds werkt en in het Vlaams Gewest woont. Zijn brutoloon is gelijk aan het GGMMI en bevat dus geen premies of extralegale voordelen.

2 De verschuldigde personenbelasting werd berekend op basis van de bedrijfsvoorheffing en de sociale bijdragen volgens de administratieve instructies van de RSZ voor het eerste kwartaal van 2019.

3 Bij de aanwerving van een laaggeschoolde jongere (minder dan 25 jaar) met een kwartaalloon onder een bepaalde grens krijgen werkgevers in het Vlaams Gewest gedurende acht kwartalen een volledige vrijstelling van de patronale basisbijdragen (inclusief loonmatiging). Aangezien de impact van de diverse patronale bijdragen zeer beperkt is, werd voor de eenvoud verondersteld dat er geen patronale bijdragen verschuldigd zijn.

4 Berekend als $100 \times (1 - (\text{nettoloon} / \text{totale loonkosten werkgever}))$.

5 Berekend als het aandeel in het brutoloon, in %.

6 Berekend als het aandeel in de totale loonkosten, in %.

Al met al stegen de uurloonkosten in de Belgische private sector in 2019 aldus met 2,4%, of bijna 1 procentpunt meer dan het jaar voordien. Ook in de buurlanden werd overigens een versnelling opgetekend. Bij het afsluiten van dit Verslag kon het verloop van de loonkostenhandicap echter nog niet worden ingeschat; die loonkostenhandicap heeft, zoals bepaald in de in maart 2017 herziene wet, betrekking op de sinds 1996 gecumuleerde ontwikkeling van de loonkosten in België ten opzichte van die in de drie voornaamste buurlanden. De aldus gedefinieerde officiële loonhandicap van België wordt jaarlijks berekend door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB). De raming voor 2019 was echter nog niet beschikbaar, waardoor ter zake geen definitieve uitspraken kunnen worden gedaan.

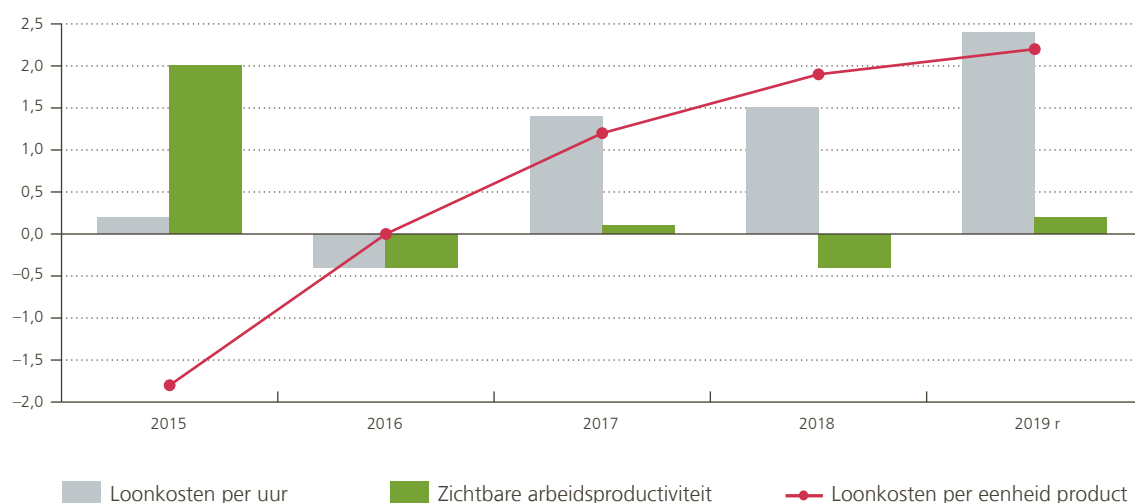
Ook de loonkosten per eenheid product namen toe

Hoewel het verloop van de uurloonkosten de basis vormt van de loononderhandelingen, moet het ook verenigbaar zijn met dat van de zichtbare arbeidsproductiviteit. Samen bepalen die twee variabelen de loonkosten per eenheid product. Om het concurrentievermogen van de Belgische ondernemingen te vrijwaren, is het niet wenselijk dat het verloop van die beide variabelen langdurig van elkaar afwijkt. De versnelling van de uurloonkosten ging in 2019 echter gepaard met een beperkte stijging van de productiviteit, waardoor de toename van de loonkosten per eenheid product in België verder aantrok.

Grafiek 37

De loonkosten per eenheid product¹ namen verder toe

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, in de private sector)

Bronnen: INR, NBB.

¹ De loonkosten per eenheid product worden berekend door de loonkosten per uur te delen door de zichtbare arbeidsproductiviteit, die op haar beurt berekend wordt als de reële toegevoegde waarde gedeeld door het aantal door loontrekkenden en zelfstandigen gewerkte uren.

De loonkosten zijn hoog in België, maar ze worden deels gecompenseerd door de sterke productiviteit

Sinds 1996 wordt de gecumuleerde toename van de uurloonkosten in België wettelijk afgestemd op het verloop ervan in de drie voornaamste buurlanden. Ondanks de maatregelen die de afgelopen vijf jaar werden genomen om de loonkosten te drukken, bijvoorbeeld de taxshift en de indexsprong, liggen de gemiddelde loonkosten per gewerkt uur in ons land echter nog steeds hoger. In de bedrijvensector beliepen de gemiddelde uurloonkosten in 2018 immers ongeveer € 38 in België, tegen om en nabij € 34 in Duitsland, € 35 in Frankrijk en € 33 in Nederland. Zowel in de verwerkende nijverheid als in de marktdiensten kwamen de Belgische uurloonkosten hoger uit dan in de buurlanden.

Hogere loonkosten per uur kunnen verantwoord zijn voor werknemers met een adequate productiviteit, maar algemeen hoge lonen kunnen ertoe bijdragen dat werknemers van wie het productiviteitsniveau ontoereikend is, uit de arbeidsmarkt worden geduwd of gehouden. Gezuiverd voor het

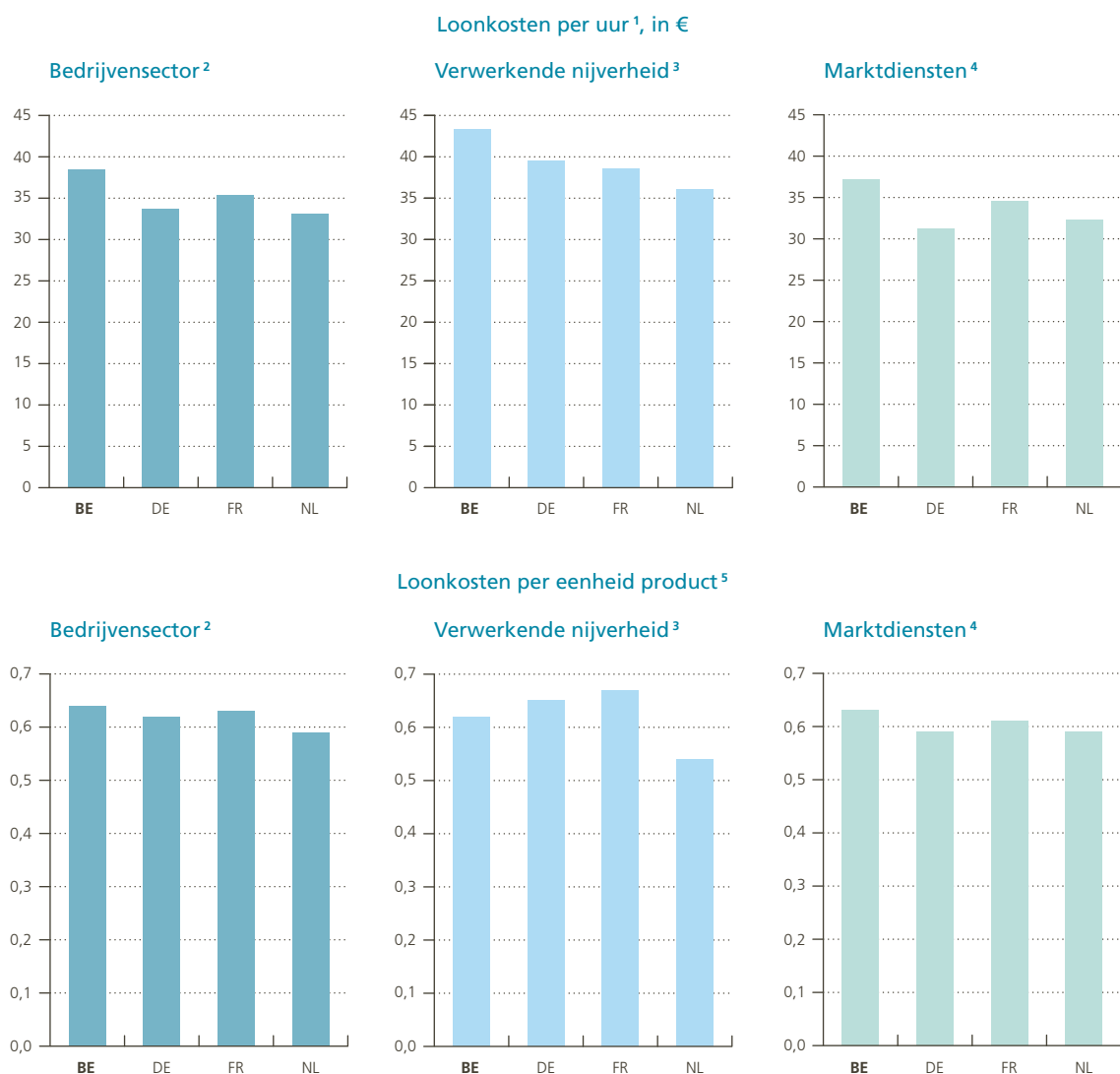
productiviteitsniveau, blijven de loonkosten in België het hoogst, maar de verschillen met de buurlanden worden duidelijk kleiner. Zo kwamen de loonkosten per eenheid product in 2018 in de Belgische bedrijvensector op 0,64 uit, terwijl ze in Duitsland, Frankrijk en Nederland respectievelijk 0,62, 0,63 en 0,59 beliepen. In de Belgische verwerkende nijverheid lagen de voor de productiviteit gecorrigeerde loonkosten lager dan die in Duitsland en Frankrijk, maar nog steeds hoger dan die in Nederland. In de marktdiensten, daarentegen, werden de hogere uurloonkosten niet volledig gecompenseerd door de hogere arbeidsproductiviteit in België, waardoor ook het niveau van de loonkosten per eenheid product er hoger ligt dan in elk van de buurlanden.

Het productiviteitsniveau in België mag dan wel nog steeds zeer hoog zijn, maar de stijging ervan is de afgelopen jaren duidelijk afgezwakt. Dat komt deels doordat meer laaggeschoolden aan het werk zijn, een tendens die de afgelopen jaren werd gestimuleerd door, bijvoorbeeld, het stelsel van de dienstencheques en maatregelen zoals het verminderen van de op lage lonen verschuldigde socialezekerheidsbijdragen. De vertraging in de productiviteitstoename wordt ook elders vastgesteld, maar in ons land is ze meer

Grafiek 38

De loonkosten per uur liggen hoger in België, maar per eenheid product is het verschil veel kleiner

(in niveau, 2018)

Bronnen: Eurostat, INR.

1 Berekend op basis van de nationale rekeningen door de loonkosten (D1) te delen door het aantal door loontrekkenden gewerkte uren.

2 De bedrijvensector omvat de industrie, de bouwnijverheid en de marktdiensten (NACE-bedrijfstakken B tot en met N). Hij kan beschouwd worden als een proxy van de private sector.

3 De verwerkende nijverheid betreft de NACE-bedrijfstak C.

4 De marktdiensten omvatten onder meer de handel, transport, horeca, informatie en communicatie, financiële activiteiten, vrije beroepen en administratieve en ondersteunende diensten (NACE-bedrijfstakken G tot en met N).

5 Berekend als de loonkosten per uur gedeeld door de zichtbare arbeidsproductiviteit, die op haar beurt werd berekend als de nominale toegevoegde waarde gedeeld door het aantal door loontrekkenden en zelfstandigen gewerkte uren.

uitgesproken. Overigens heeft ook zowel de OESO¹ als de Nationale Raad voor de Productiviteit² in recente verslagen gewezen op het gevaar dat de tragere productiviteitsgroei kan inhouden voor de concurrentiepositie van de Belgische economie. Het is dan ook zaak om de maatregelen te nemen die nodig zijn om de productiviteitsgroei weer aan te zwengelen (zie deel 6.2). Binnen het loononderhandelingskader wordt overigens ook het best rekening gehouden met het productiviteitsverloop, dat kan variëren tussen sectoren, naargelang de geografische locatie en tussen individuele bedrijven.

België heeft immers een gecentraliseerd systeem van loonvorming waarbij, door middel van de loonmarge, voor de private sector een maximale loongroei wordt vastgelegd, terwijl in de akkoorden op sectorniveau voor alle betrokken ondernemingen een minimale

De loonontwikkeling moet voldoende rekening houden met het verloop van de productiviteit

loonsverhoging wordt bepaald. De marge tussen dat minimum en maximum kunnen de bedrijven aanwenden om hun loongroei te differentiëren afhankelijk van de productiviteitswinsten of volgens het verloop van de ondervonden krapte. Na een periode van strikte loonmatiging hadden de bedrijven, krachtens de laatste centrale akkoorden, echter slechts een beperkte onderhandelingsruimte. Bedrijven die de nodige middelen voorhanden hebben, kunnen loonsverhogingen overwegen die buiten de marge vallen of fiscaal voordelige verloningsvormen toepassen teneinde het effect op de koopkracht van de werknemers te maximaliseren. De mogelijkheden ter zake zijn evenwel beperkt. Naar onder is differentiatie echter nog moeilijker. De *opting out*-clausules, waarbij bedrijven zich – mits ze aan de in een cao vastgelegde voorwaarden voldoen – niet aan het sectorakkoord moeten houden, worden immers zelden toegepast. In Duitsland, waar geen formele maximale loongroei geldt en waar de loononderhandelingen ook op sectorniveau worden gevoerd, komen *opting out*- en afwijkingsclausules courant voor, wat het proces van loonvorming op bedrijfsniveau meer ruimte biedt.

1 OECD (2019), *In-Depth Productivity Review of Belgium*, OECD publishing, Paris.

2 Nationale Raad voor de Productiviteit, Jaarverslag 2019, https://www.cnp-nrp.belgium.be/publications/publication_detail.php?lang=nl&KeyPub=456

3.5 De totale inflatie is sterk gedaald, hoewel de onderliggende inflatie licht is aangetrokken

De totale inflatie is in 2019 vertraagd. Nadat de stijging van de consumptieprijsen de voorgaande twee jaar iets meer dan 2 % per jaar beliep, vertraagde ze in 2019 tot 1,2 %. De lagere inflatie was toe te schrijven aan het prijsverloop van de componenten energie en levensmiddelen. De onderliggende inflatie, die deze volatiele componenten uitsluit en dus de categorieën diensten en niet-energetische

industriële goederen omvat, versnelde immers enigszins, van 1,3 % in 2018 tot 1,5 %, en dat onder invloed van sterkere prijsverhogingen voor die beide categorieën. De gezondheidsindex, van zijn kant, die onder meer gebruikt wordt als referentie voor de indexering van lonen, uitkeringen en huurprijzen, nam in 2019 met 1,5 % toe, tegen 1,8 % het jaar voordien.

Tabel 9

Geharmoniseerde consumptieprijsindex

(jaar-op-jaarveranderingen in %, tenzij anders vermeld)

					p.m. Gewicht in de consumptiekorf	Drie buurlanden
	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Totaal	1,8	2,2	2,3	1,2	100,0	1,5
Onderliggende inflatie	1,8	1,5	1,3	1,5	68,8	1,1
Diensten	2,2	1,9	1,6	1,8	42,1	1,5
Niet-energetische industriële goederen	1,0	0,8	0,8	1,0	26,7	0,6
Levensmiddelen	3,1	1,4	2,7	1,3	21,5	2,5
Energetische producten	-0,6	9,9	8,9	-0,8	9,7	2,0
Elektriciteit	28,3	7,9	2,2	1,6	3,2	4,3
Gas	-11,8	4,1	9,6	-5,8	1,7	3,9
Motorbrandstoffen	-5,3	10,7	10,7	0,0	3,5	-0,6
Huisbrandolie	-17,5	18,7	19,4	-1,6	1,3	2,3
<i>p.m. Gezondheidsindex¹</i>	2,1	1,8	1,8	1,5	–	–

Bronnen: Eurostat, Statbel.

¹ Nationale consumptieprijsindex, ongerekend motorbrandstoffen, alcoholische dranken en tabak.

De energie- en levensmiddeleninflatie liep sterk terug

In de loop van 2019 is de totale inflatie sterk gedaald, van zowat 2 % aan het begin van het jaar tot gemiddeld 0,5 % tijdens de laatste drie maanden. Dat profiel weerspiegelt het verloop van de energieprijzen: terwijl de energie-inflatie in maart op jaarbasis nog 9 % bedroeg, liep ze vervolgens scherp terug en vanaf juni werd ze negatief; in oktober kwam ze op -9 % uit. Dat was vooral het gevolg van een daling van de Brent-olieprijs, waardoor de inflatie van motorbrandstoffen en van vloeibare brandstoffen fors terugliep. Ook de gasprijzen lagen fors lager dan in 2018, wat

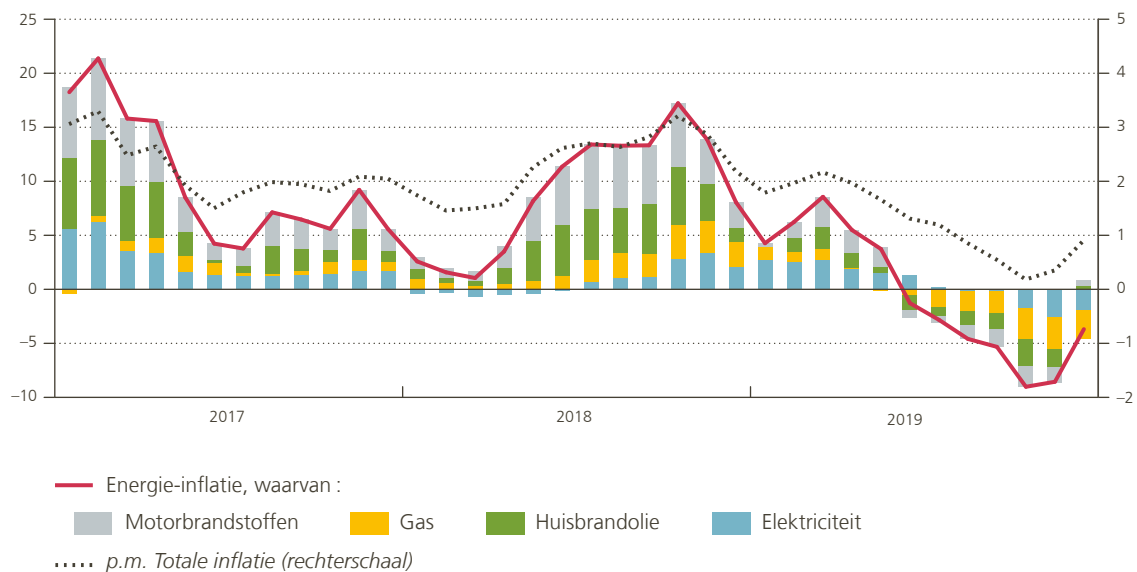
te maken heeft met onder meer een ruimer mondiaal aanbod. Bovendien bleven de prijsstijgingen voor elektriciteit gematigd aangezien de distributietarieven gemiddeld daalden.

De levensmiddeleninflatie, van haar kant, bedroeg in 2019 met 1,3 % nog slechts de helft van het jaar voordien. Die geringere stijging wordt deels verklaard door de voor deze producten geldende accijnzen. Zo stegen de accijnzen op tabak in 2019 minder sterk dan het jaar voordien en viel in januari 2019 het effect weg van de verhoging, een jaar eerder, van de suiker-taks, een belasting die begin 2016 was ingevoerd als onderdeel van de taxshift.

Grafiek 39

Het verloop van de totale inflatie werd sterk bepaald door de energie-inflatie

(HICP; veranderingspercentages op jaarbasis voor de totale en de energie-inflatie en bijdragen aan de verandering van de energie-inflatie, in procentpunt)

Bron: Eurostat.

De onderliggende inflatie bleef lager dan wat wordt verwacht op basis van macro-economische indicatoren

De onderliggende inflatie versnelde enigszins in 2019. Met 1,5 % bleef ze echter gematigd, net als in 2017 en 2018, ondanks de oplopende loonkosten per eenheid product, die voor de bedrijven een aanzienlijke kostenpost zijn en dus een belangrijke determinant van hun prijsvorming. Vooral bij de diensten, die met een aandeel van 60 % de belangrijkste component vormen van de onderliggende inflatie, wegen de loonkosten zwaar: zo waren ze in 2010 goed voor ongeveer 40 % van de totale kosten van de finale consumptieve uitgaven van de gezinnen voor diensten, terwijl dat voor alle uitgavencategorieën samen minder dan een derde is. De lage onderliggende inflatie die de laatste drie jaren, ondanks de gestegen loonkosten, wordt opgetekend, volgt op een periode

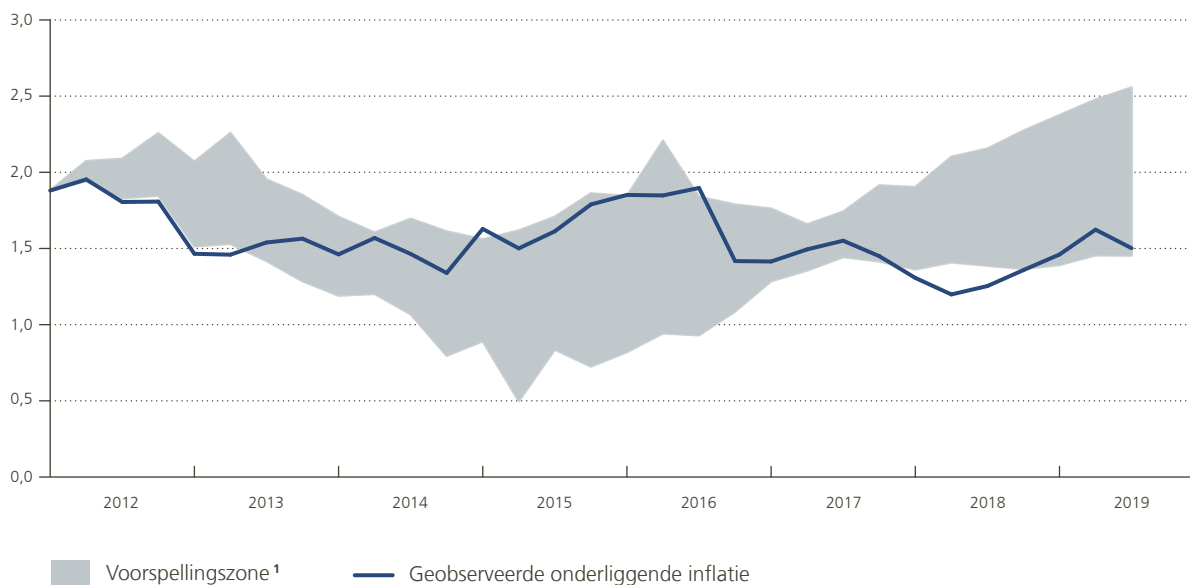
waarin de onderliggende inflatie blijvend hoog bleef tegen een achtergrond van matige loonkostengroei. Ondanks de sterke daling van de loonkosten per eenheid product in 2015 – mede als gevolg van maatregelen om de Belgische concurrentiepositie te verstevigen –, bleef de onderliggende inflatie in dat jaar en ook in het jaar nadien immers sterk, met respectievelijk 1,6 en 1,8 %.

Deze conclusie wordt bevestigd als het verband tussen de inflatie en de algemene macro-economische cyclus geanalyseerd wordt aan de hand van een Phillipscurve-model. Traditioneel wordt in dat model de werkloosheidsgraad gebruikt als een indicator voor de economische cyclus maar, bij uitbreiding, kunnen ook andere variabelen worden gehanteerd, bijvoorbeeld het bbp naar volume of de loonkosten per eenheid product. Op basis van meerdere specificaties van de Phillipscurve, die telkens diverse variabelen combineren, mag worden gesteld dat de onderliggende

Grafiek 40

De onderliggende inflatie komt de laatste jaren lager uit dan wat kan worden verwacht op basis van de macro-economische omgeving

(veranderingspercentages op jaarbasis)

Bronnen: EC, ECB, Eurostat, NBB.

1 De getoonde zone ligt tussen de minimale en de maximale onderliggende inflatie die wordt verkregen op basis van verschillende specificaties van Phillipscurvemodellen, die gebruikmaken van diverse combinaties van indicatoren voor drie soorten variabelen, met name de economische activiteit, de geïmporteerde inflatie en de inflatieverwachtingen. Voor de economische activiteit gaat het om de werkloosheidsgraad, de loonkosten per eenheid product, de reële investeringen, het bbp naar volume en de loonkosten per werknemer. Voor de geïmporteerde inflatie werden de oliepijzen en de importdeflator gebruikt en voor de inflatieverwachtingen de consumenten-enquêtes van de EC, de vroegere HICP-inflatie op jaarbasis, de vroegere HICP-index, de vroegere HICP-index ongerekend energie, de vroegere HICP-index ongerekend energie en levensmiddelen en de vroegere gezondheidsindex. De gegevens hebben betrekking op de periode 1995 K1 – 2019 K3. De conditionele voorspelling van de onderliggende inflatie start in het tweede kwartaal van 2012.

inflatie in 2018 en 2019 iets lager lag dan wat kan worden verwacht. In 2015 en 2016, daarentegen, was de onderliggende inflatie volgens dit model te hoog, vooral voor de dienstencomponent.

Ondanks de sterke loongroei bleef de onderliggende inflatie gematigd

De prijszetting door bedrijven hangt echter niet alleen af van hun kosten, onder meer de loonkosten, maar ook van hoe scherp de concurrentie binnen de branche is, van de investeringen die nodig zijn om de activiteit uit te oefenen, van de flexibiliteit om de prijzen wel of niet frequent aan te passen, enz. Schommelingen in de loonkosten kunnen dus – al dan niet tijdelijk – gedeeltelijk worden

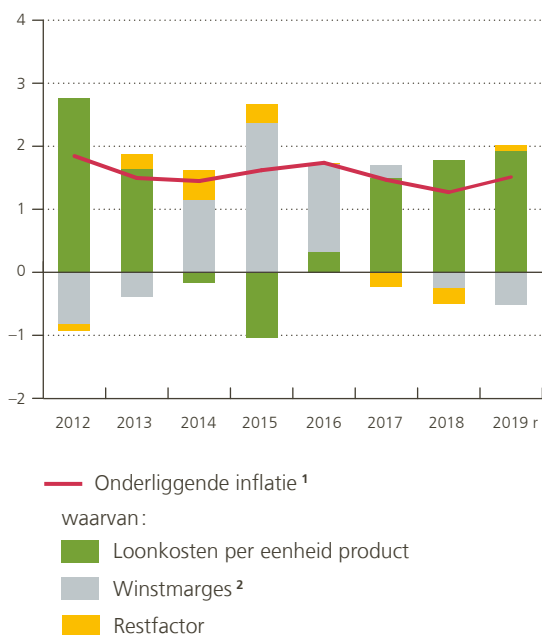
opgevangen door de winstmarges. In welke mate de marges daartoe worden gebruikt, blijkt uit een opsplitsing van de bestedingen in de nationale rekeningen. Daarbij wordt eerst onderzocht hoe de verandering van de loonkosten per eenheid product wordt

overgebracht naar de binnenlandse prijzen (gemeten via de bbp-deflator). De winstmarges zijn daarbij gelijk aan het groeiverschil tussen de beide variabelen. Vervolgens kan het verband tussen de bbp-deflator en de onderliggende inflatie worden bepaald, aangezien deze laatste niet alleen afhankelijk is van de binnenlandse kosten, maar ook van de prijzen van de ingevoerde goederen (die ofwel onmiddellijk worden geconsumeerd ofwel gebruikt worden als input voor de productie van consumptiegoederen). Op die manier kan de onderliggende inflatie in fine worden opgesplitst in de bijdrage van drie componenten, namelijk de loonkosten per eenheid product, de winstmarges en een restfactor, die ook de ruilvoet omvat.

Grafiek 41

De loonkostengroei wordt vaak voor een deel geabsorbeerd door de winstmarges

(veranderingspercentages op jaarbasis voor de onderliggende inflatie en bijdragen van de verschillende componenten, in procentpunt)

Bronnen: Banque de France, Eurostat, NBB.

1 De onderliggende inflatie is gemeten aan de hand van de HICP. De decompositie is geïnspireerd op Diev P., Y. Kalantzis en A. Lalliard (2019), 'Why have strong wage dynamics not pushed up inflation in the euro area?', *Bulletin de la Banque de France*, 225/6, septembre-octobre.

2 De winstmarges zijn gedefinieerd als de groei van de bbp-deflator min de groei van de loonkosten per eenheid product. De restfactor bestaat uit drie delen: (i) de ruilvoet ongerekend energie en levensmiddelen, benaderd door de groei van de exportdeflator min de groei van de importdeflator, min het verschil tussen de totale en de onderliggende inflatie, (ii) verschillen tussen het prijsverloop van de particuliere consumptie en van de andere componenten van de binnenlandse vraag, zoals de overheidsconsumptie en de investeringen en (iii) een statistische aanpassing als gevolg van verschillen tussen de consumptiedeflator en de HICP-inflatie.

Uit die opsplitsing blijkt dat de winstmarges inderdaad gebruikt worden om, bij schommelingen in de loonkostengroei, te vermijden dat de prijzen sterk gaan fluctueren. Zo werden de dalende loonkosten per eenheid product in 2015 niet volledig doorberekend in de prijzen, aangezien ze deels geleid hebben tot hogere marges. De sindsdien opnieuw aangetrokken loongroei daarentegen werd vanaf 2018 geabsorbeerd door krimpende winstmarges. Ook andere factoren, die onder de restterm vallen, hebben het verloop van de onderliggende inflatie beïnvloed. Zo zorgde de appreciatie van de euro in 2017 en 2018 voor lagere invoerprijzen, waardoor de onderliggende inflatie ietwat werd gedrukt. In 2019, daarentegen, verminderde de euro in waarde, met het omgekeerde effect tot gevolg.

Het fenomeen van winstmarges die loonstijgingen gedeeltelijk absorberen, wordt overigens niet alleen in België vastgesteld. Ook in het eurogebied als geheel is dat het geval gebleken.¹

1 Diev P., Y. Kalantzis en A. Lalliard (2019), 'Why have strong wage dynamics not pushed up inflation in the euro area?', *Bulletin de la Banque de France*, 225/6, septembre-octobre.

De prijsstijging van een aantal dienstencomponenten vertraagde

Het verloop van de onderliggende inflatie in België, en van de diensteninflatie in het bijzonder, wordt voor een deel verklaard door specifieke factoren die het prijsverloop van bepaalde deelcomponenten beïnvloeden. Zo hadden een aantal overheidsmaatregelen de prijzen van sommige diensten in 2015 en 2016 sterk opgedreven; een voorbeeld daarvan is de verhoging, in oktober 2015, van het inschrijvingsgeld voor het hoger onderwijs in Vlaanderen. Bovendien wees het prijsverloop in onder meer de restaurants en cafés, en voor telecommunicatie, tijdens die periode op een zekere marktstoornis in die branches.

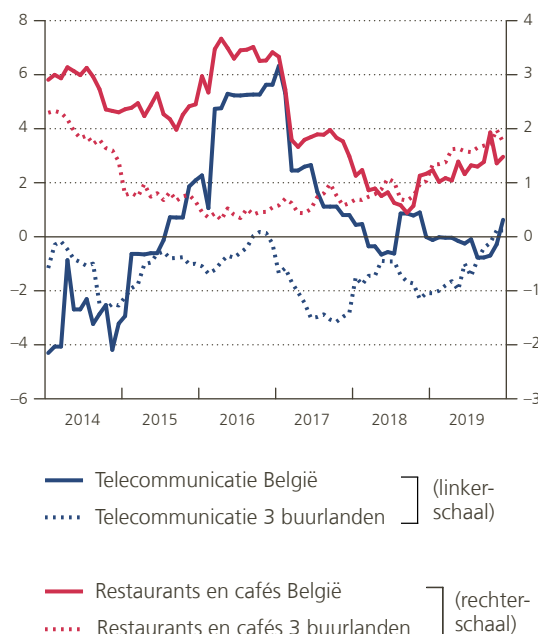
Sindsdien zijn geen ingrijpende eenmalige maatregelen meer genomen die de onderliggende inflatie aanzienlijk hebben versneld. Integendeel, in 2018 werd het kijk- en luistergeld in Wallonië afgeschaft, wat de diensteninflatie een jaar lang drukte. Tevens werden initiatieven genomen om de marktwerking in sommige bedrijfstakken te bevorderen. Zo beoogde de ondertekening van een gedragscode in december 2015 het gebruik af te remmen van de zogeheten brouwerijcontracten in de horecasector, waarin vaak een tegen vaste prijzen af te nemen minimale hoeveelheid wordt vastgelegd. Bij de telecommunicatiediensten werd in 2016 de kabel geliberaliseerd en trad in juli 2017 de 'Easy switch'-procedure in werking. Die procedure vergemakkelijkt de overstap naar een andere telecomoperator, wat aan de concurrentie in de sector ten goede komt. Meer recentelijk, namelijk begin juli 2019, werden door de Belgische regulator van de telecomsector (het BIPT, het Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie) en door de mediaregulatoren een aantal ontwerpbesluiten gepubliceerd waarin nieuwe maandelijkse groothandelstarieven worden voorgesteld voor de toegang tot de netwerken van kabeloperatoren.¹ De bedoeling daarvan is alternatieve operatoren een billijk tarief te laten betalen voor het gebruik van de netwerken. Een soortgelijke procedure volgt voor de glasvezelmarkt. Ook Europese instanties hebben maatregelen uitgevaardigd die prijsstijgingen beogen te temperen, bijvoorbeeld de wetgeving die, sinds mei 2019, de tarieven voor het bellen

¹ Zie het derde kwartaalverslag 2019 van het Prijzenobservatorium (FOD Economie).

Grafiek 42

De Belgische inflatie van telecommunicatie en van restaurants en cafés is fors vertraagd ten opzichte van 2016

(HICP; veranderingspercentages op jaarbasis)

Bron: Eurostat.

en sms'en tussen landen van de EU naar boven toe begrenst. In de praktijk blijken de prijsstijgingen in restaurants en cafés en in de telecomsector effectief te zijn afgeremd, vooral ten opzichte van 2016.

Het inflatieverschil tussen België en de buurlanden werd in de tweede helft van het jaar negatief

Nadat het verschil in totale inflatie ten opzichte van de drie voornaamste buurlanden in 2018 reeds fors was verkleind, bleef het in 2019 krimpen en in de tweede helft van het jaar kwam de inflatie in België zelfs lager uit dan die in de buurlanden. De totale inflatie nam in ons land immers sterker af; daaraan ten grondslag lag vooral het prijsverloop van energetische goederen en, in mindere mate, van levensmiddelen.

Wat de energetische goederen betreft, droegen vooral elektriciteit en gas bij aan de verkleining van het inflatieverschil met de buurlanden. In de loop van 2019

daalden de gasprijzen in België veel forser dan gemiddeld in de buurlanden. De netkosten en heffingen zonder btw die de gasprijs beïnvloeden, liggen in ons land immers heel wat lager, waardoor de gedaalde prijzen op de groothandelsmarkt zwaarder wegen in de finale consumptieprijs.

Ook de oorsprong van de Belgische gasvoorziening is gediversifieerder dankzij de aanvoer via de haven van Zeebrugge. Wat elektriciteit betreft, schoot de prijs in België eind 2018 tijdelijk omhoog als gevolg van, onder meer, de onbeschikbaarheid van een groot deel van het Belgisch nucleair park en de onzekerheid over de elektriciteitsvoorziening in de winter; daardoor werd de elektriciteitsinflatie een jaar later, in de tweede helft van 2019, gedrukt. Bovendien werden

*De inflatie vertraagde meer
in België dan gemiddeld
in de drie buurlanden*

in Frankrijk de gereguleerde tarieven voor elektriciteit in juni 2019 opgetrokken. Ten slotte namen, in Nederland, de belastingen op elektriciteit en gas in januari 2019 toe, wat de inflatie voor die beide categorieën het hele jaar lang heeft opgedreven.

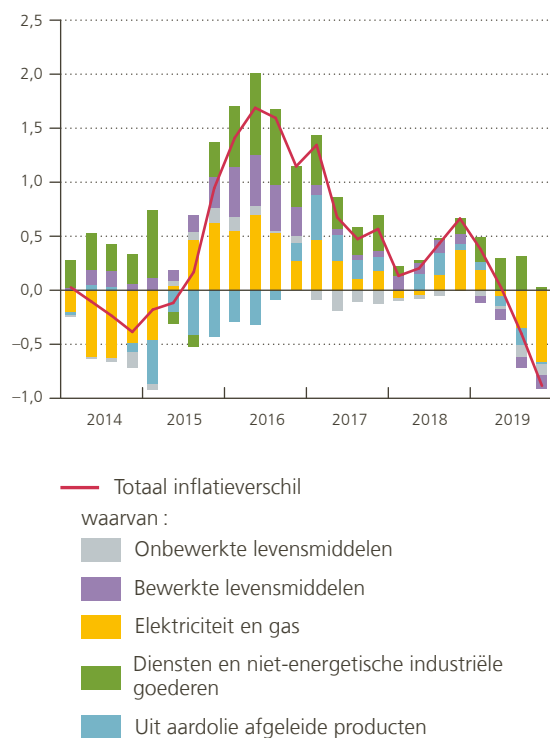
Ook de daling van de Brent-olieprijs verklaarde voor een deel het afnemende verschil wat de totale inflatie betreft. Prijsschommelingen voor ruwe aardolie komen in België immers relatief sterker tot uiting in de door de consument betaalde prijs voor huisbrandolie, aangezien de desbetreffende accijnzen in ons land veel lager liggen dan in de buurlanden. Die accijnzen beliepen in december 2019 1,9 cent per liter in België, tegen 6,1 cent in Duitsland en 15,6 cent

Grafiek 43

De inflatie kwam voor het eerst sinds 2015 onder het gemiddelde in de drie buurlanden uit

(kwartaalgegevens, bijdragen in procentpunt)

Bron: Eurostat.

in Frankrijk (in Nederland is huisbrandolie niet opgenomen in de consumptieprijsindex). Bovendien is het aandeel van huisbrandolie in de gezinsuitgaven en dus het gewicht ervan in de consumptieprijsindex, in België iets groter: in 2019 maakte huisbrandolie in ons land 1,3 % uit van de HICP, tegen gemiddeld 1,1 % in Duitsland en Frankrijk.

Hoewel de onderliggende inflatie in België de laatste jaren iets lager ligt dan wat zou mogen worden verwacht op basis van de macro-economische variabelen, ligt ze nog steeds hoger dan in de buurlanden. In deze laatste, en meer algemeen in het eurogebied, blijft de onderliggende inflatie echter reeds enkele jaren aanhoudend laag.